

Vibæk Mølle

- en tilstands- & handlingsplan

- plan for vedligeholdelse og forbedringer
samt
visioner for fremtidig drift & udvikling

- udarbejdet for Kulturarvsstyrelsen

28. februar 2011

Indhold

Statusrapport

- *tilstand og behov - værdi og muligheder*
- Bygningerne
- Omgivelserne

Statusrapport

- *aktiviteter og værdier - forandringer og muligheder*
- Fonden Vibæk Mølle & Støtteforeningen

Bygninger og indhold

- *mere fokus på "Museet - Vibæk Mølle"*
- Vibæk Mølle - et oplevelsescenter...

Vibæk Mølle

- *ændrede behov - nye muligheder*
- "Bi-gården"

Handlings- og økonomiplan

- oversigtsplan

Konklusion - og anbefalinger

Forord

Det skal indledningsvis nævnes, at ikke alle bygninger på ejendommen Vibæk Mølle er fredede. Men da alle bygninger udgør "Vibæk Mølle" og alle er vigtige for opretholdelse af det komplette og autentiske anlæg, er også ikke-fredede bygninger medtaget i denne tilstands- og handlingsplan.

Ligeledes er medtaget de omgivende arealer - så som gårdsplads, veje, stier og haveanlæg - og ikke mindst mølledam og vandløb, da også disse er vigtige og uundværlige for anlægget som helhed.

Medtaget i rapport er også visioner for fremtidig udvikling og drift på "Vibæk Mølle". Disse har heller ikke noget direkte med de fredede bygningers tilstand at gøre. Men uden visioner - eller uden en aktiv støtteforening - har et sted som Vibæk Mølle ikke mange chancer for at overleve, som den kulturhistoriske perle den er. Visionerne giver forslag til, hvordan stedet kan udvikle sig og styrke sin identitet som samlingspunkt for bygnings- og møllekultur på Sydals - ikke mindst i relation til lokalbefolkningen.

Udarbejdet for Kulturarvsstyrelsen - 2011 af:

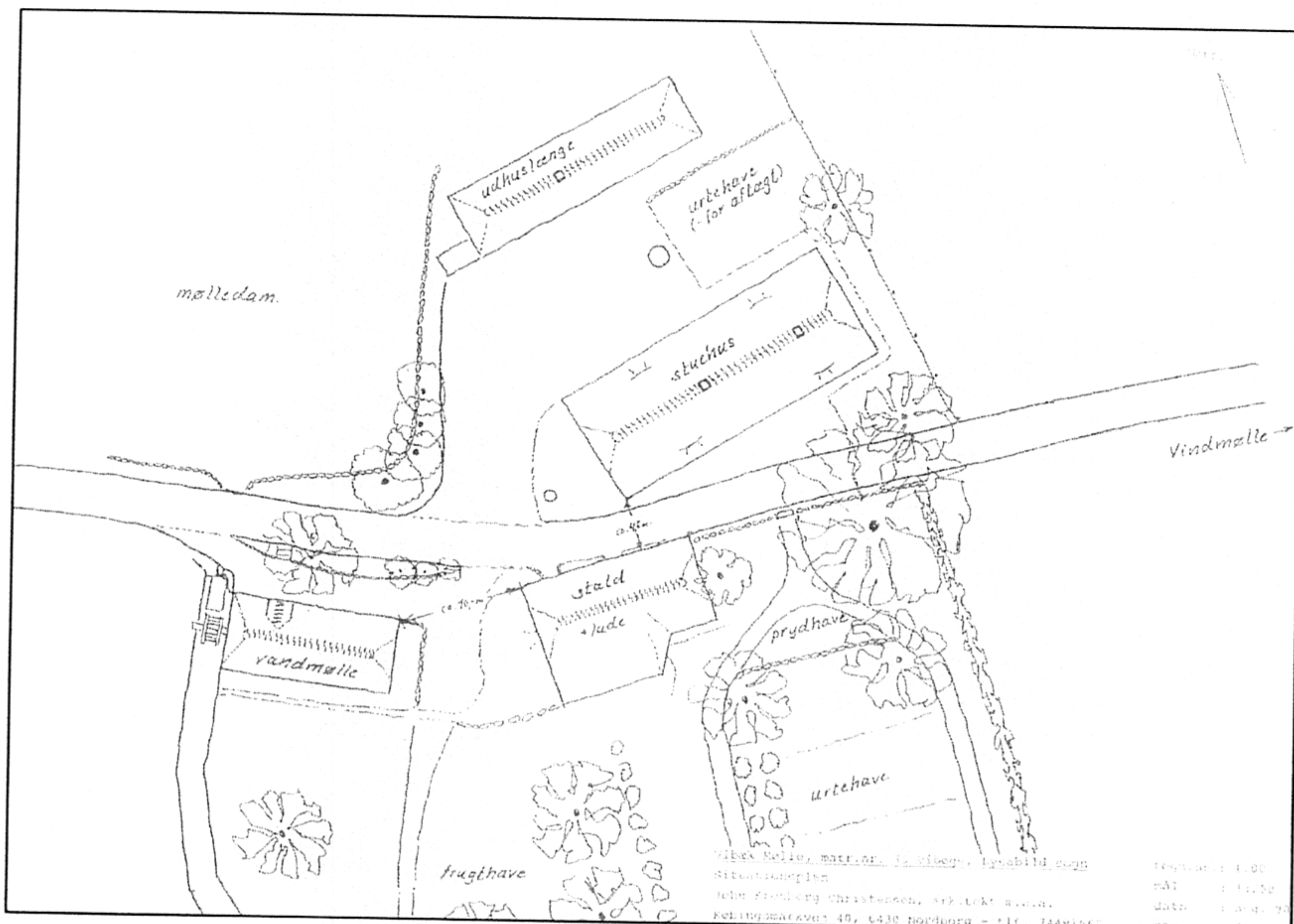
John Kronborg Christensen, arkitekt m.a.a.
Købingsmarkvej 40,
6430 Nordborg

Gården set fra øst (fra vindmøllen).

Planer (ikke i mål) - af bygninger og haveanlæg m.m. omkring gården.

Bygningerne:

Stuehuset - siden mod gårdspladsen - set fra nord.

Stuehuset:

Tilstand og behov:

Huset fik i 1980-erne nyt stråtag og renoveret vinduer, døre og facader.

Udvendigt er vedligeholdelsen mangelfuld, og der er behov for:

- reparation af skorstene,
- vedligeholdelsesarbejder på stråtag og rygning,
- mindre reparationer på sokkel og murflader,
- snedkermæssig gennemgang og malervedligeholdelse af vinduer og døre.

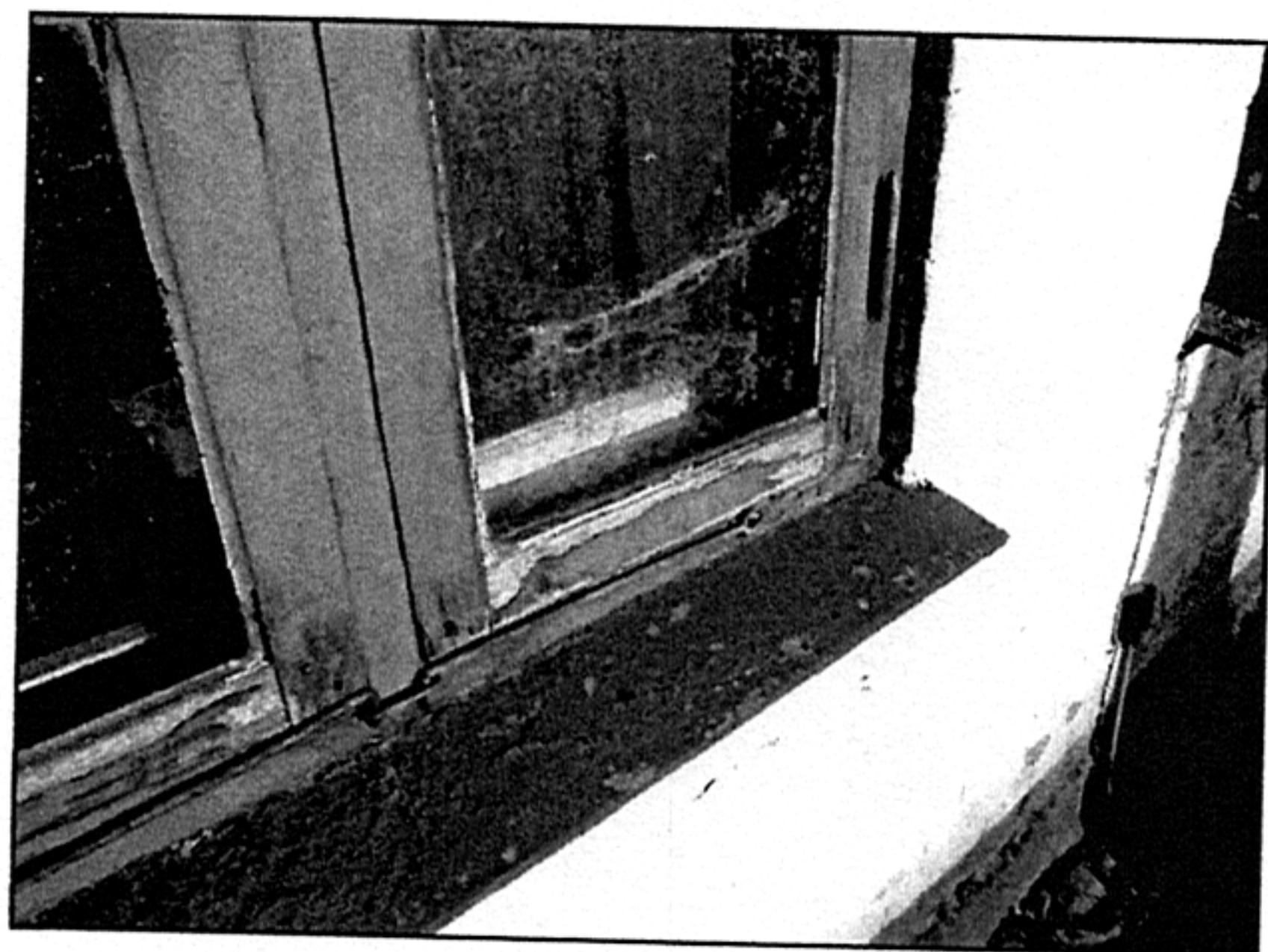
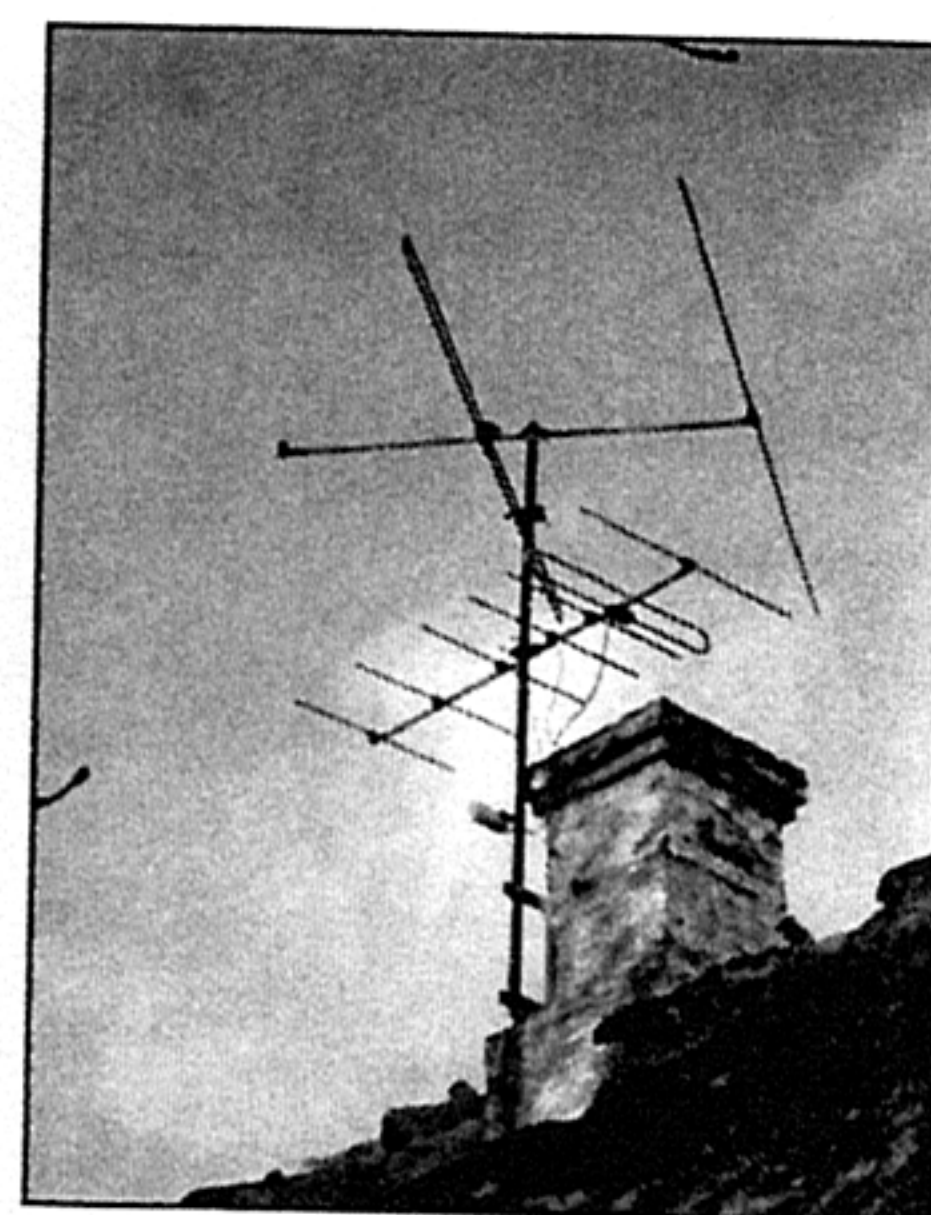
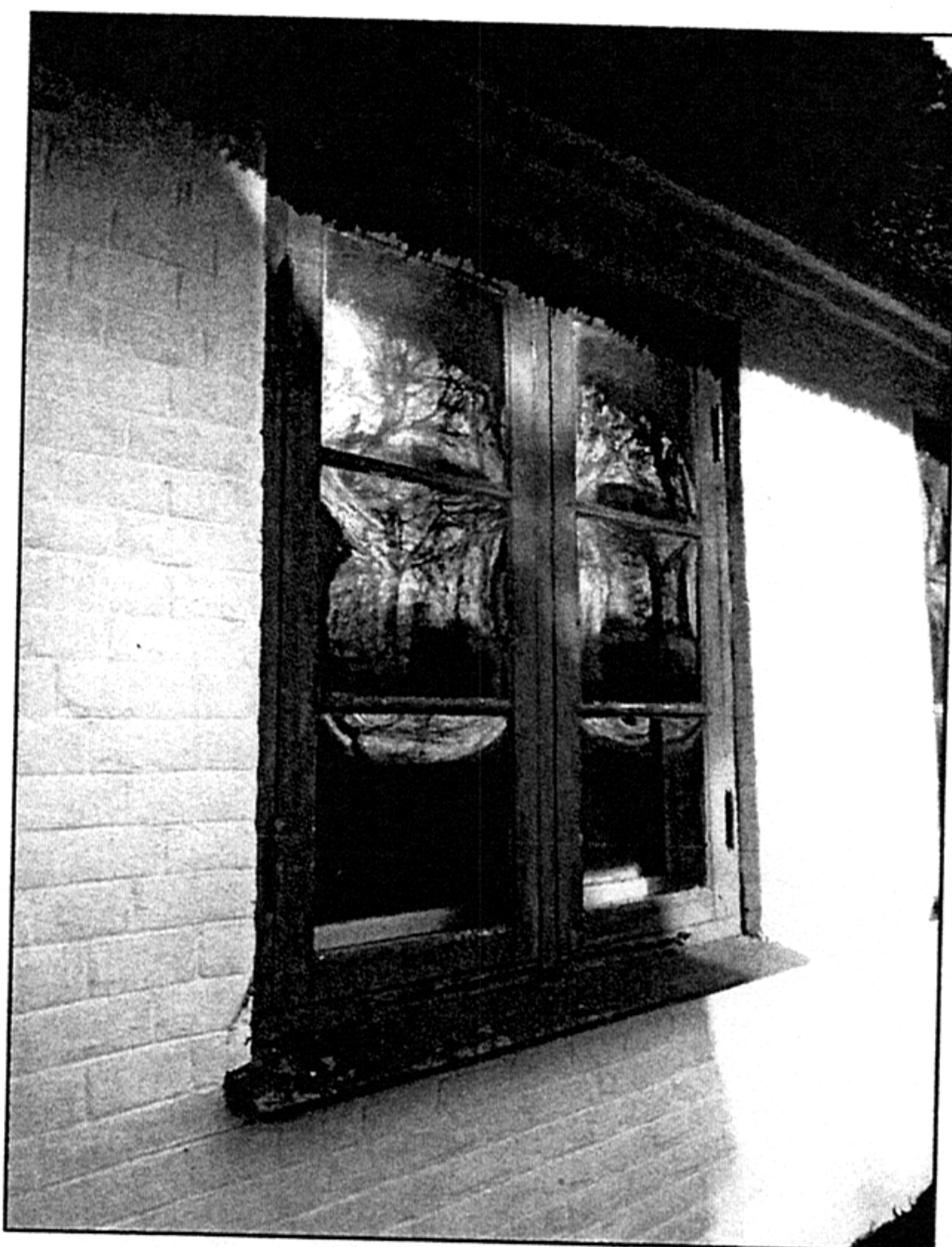
Indvendigt er endnu intet renoveret efter ejendommens overtagelse fra den tidligere ejer, som fortsat beboer huset.

Værdier:

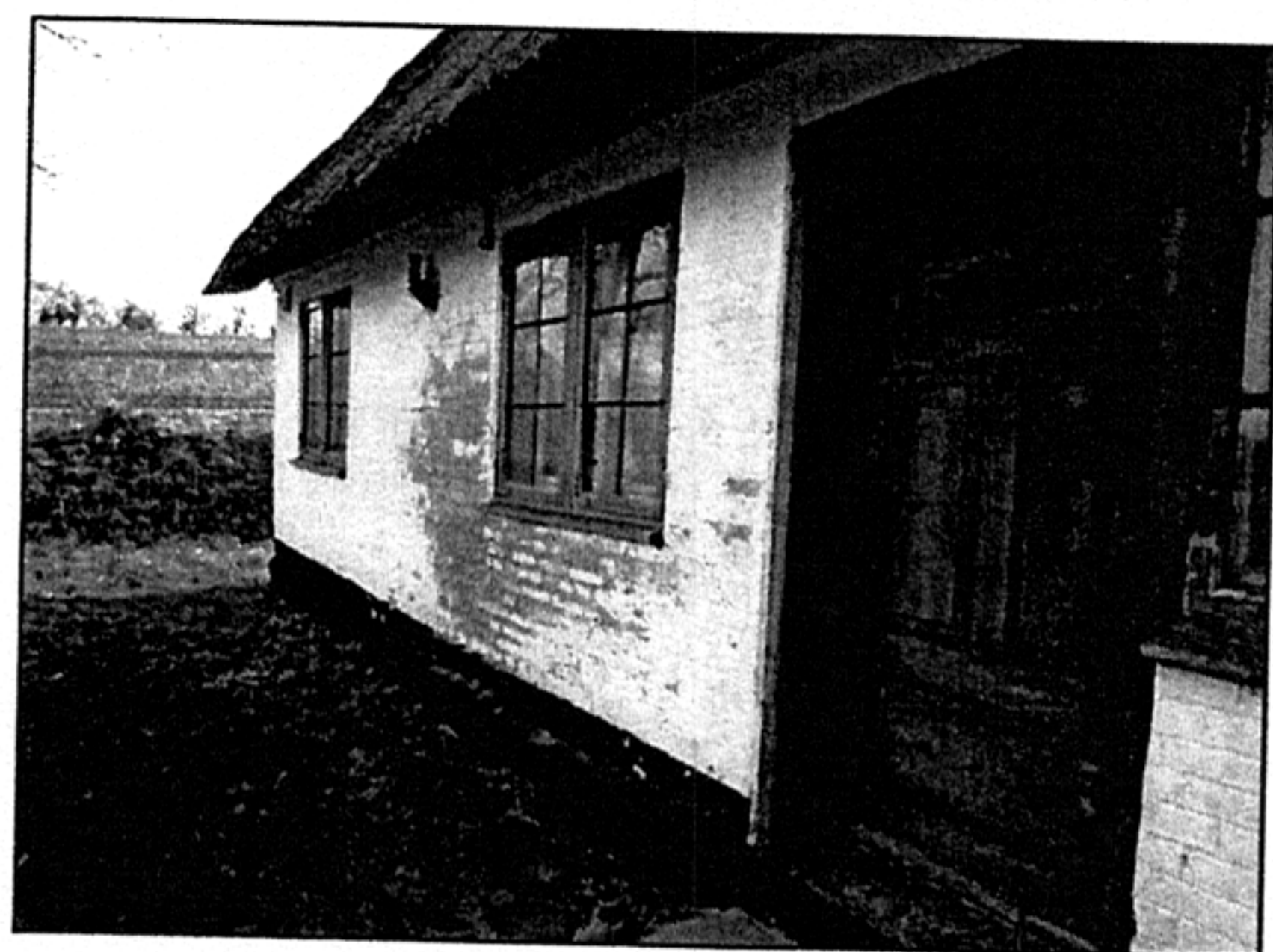
Bygningen er meget velbevaret med mange oprindelige detaljer. Udvendigt er alt som oprindeligt. Indvendigt er der kun sket forholdsmæssigt få ændringer gennem tiden. Den oprindelige indretning og detaljering er i stor udstrækning bevaret. Huset har høj kulturhistorisk værdi.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

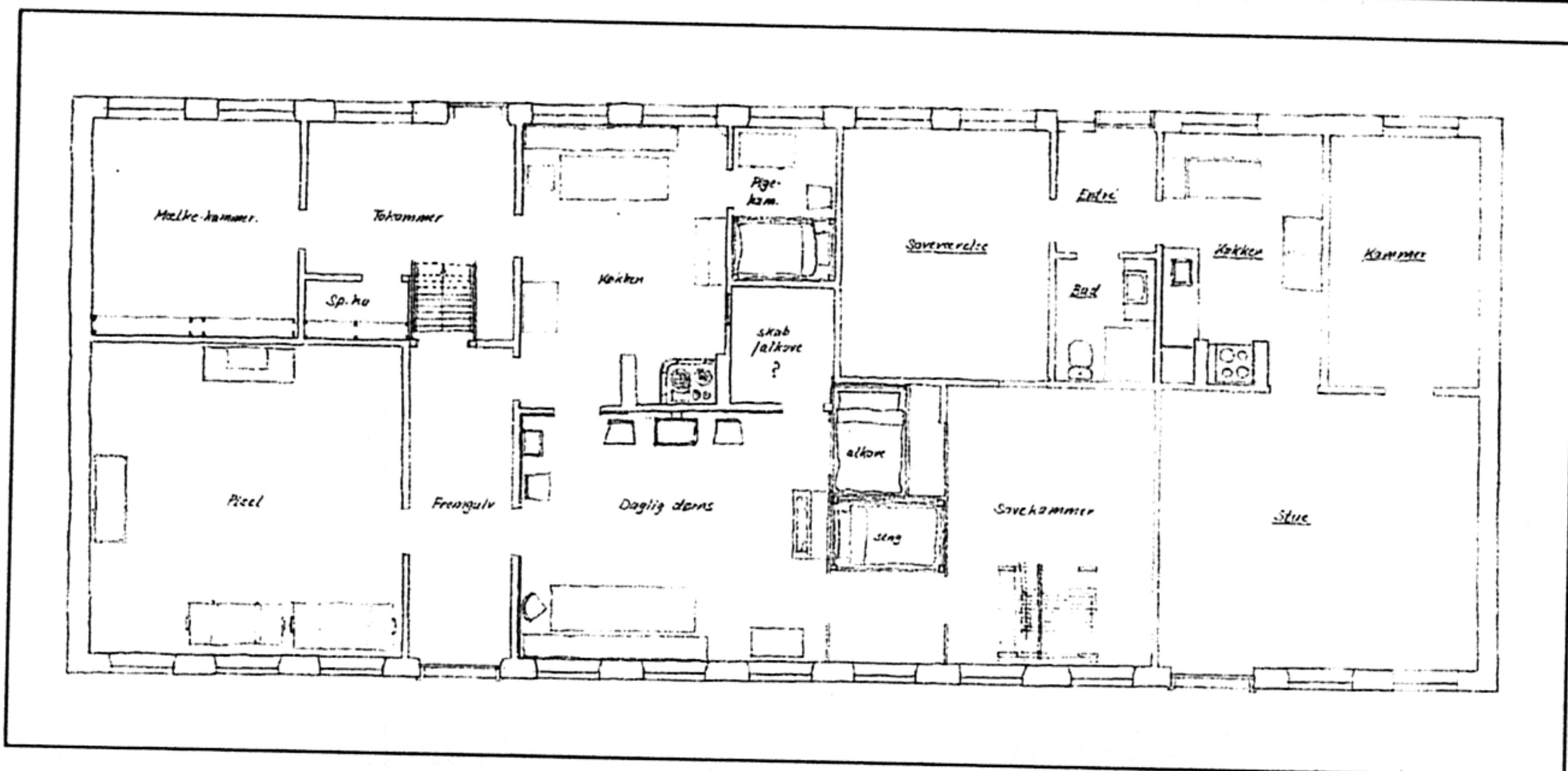

Eksempler på vedligeholdelses- og renoveringsbehov.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Plan - Restaureringsforslag fra 1987 (ikke i mål).

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

Stuehuset er på ca. 220 m² - heraf har formodentlig de ca. 78 m² udgjort en aftægtslejlighed.

Stuehuset er endnu ikke renoveret indvendigt. Dets høje grad af originalitet i indretning og udstyr gør, at huset er særdeles egnet til renovering som "museumshus" - altså med renovering og genopbygning af det oprindelige interiør fra omkr. 1800. Det vil således kunne udgøre et væsentligt bidrag til forståelse og formidling af stedet. Principielt gælder dette hele huset - både hovedbolig og aftægtsboligen i huset østre del.

Den tidligere aftægtsbolig - muligvis indrettet ved en forlængelse af huset med tre fag mod øst i første halvdel af 1800-tallet - har i de tidligere renoveringsplaner fra 1987 (se planforslag herover) været tænkt indrettet som en "kustode-bolig" eller lignende, med moderne faciliteter som toilet/bad og køkken. "Lejligheden" kunne også være arkivtets- og værested for den lokale støtteforening - inkl. et mindre mødelokale på ca. 23 m². En væsentlig faktor er dog, at det nuværende oliefyr i køkkenet flyttes ud af huset (til udhuset).

Disse planer kan fortsat benyttes, hvis der ikke findes andre muligheder for et værested for støtteforeningen. Men en brug af aftægtsdelen som "museum", ville være at foretrække, da dette - alt andet lige - vil give den besøgende en endnu mere helstøbt oplevelse af livet på møllergården i 1800-tallet. "Museumsrum" kan jo også være aktivt benyttede af støtteforeningens medlemmer i en formidlerrolle.

Generelt bør derfor tilstræbes en indvendig renovering / genopbygning af alle dele af husets interiør, således at det kan fremstå som den kulturhistorisk værdifulde del af møllergården, det nu engang er og har været - uden forstyrrende elementer.

Udhuset - siden mod gårdspladsen - set fra syd.

Udhuset:

Ved en renovering i 1989 fik hele bygningen sin oprindelige form og funktioner fra 1800-tallet tilbage. Alle dele, med undtagelse af stråtaget, blev renoveret.

Tilstand og behov:

Udvendigt er vedligeholdelsen meget mangelfuld, og der er behov for:

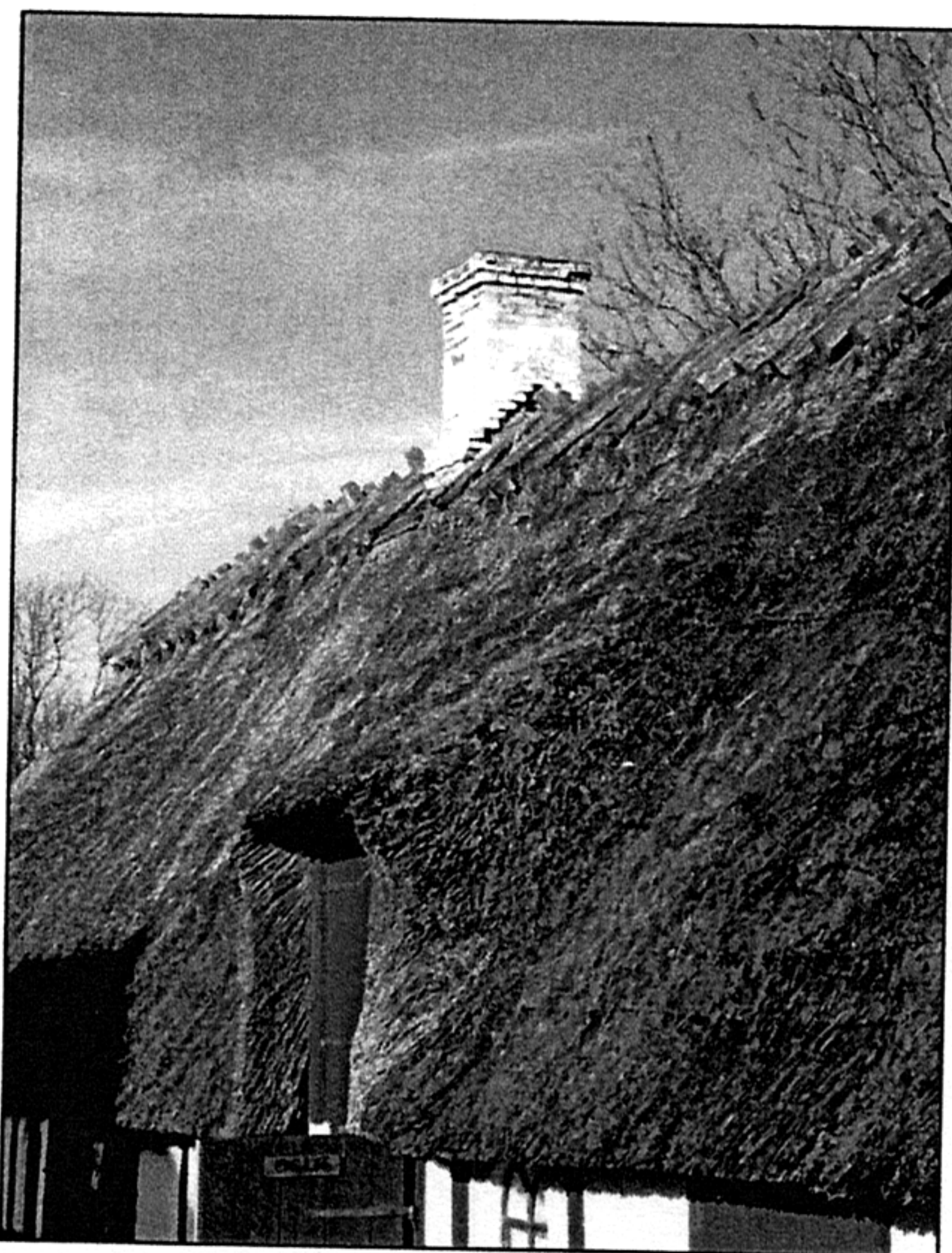
- reparation af skorsten,
- fornyelse af stråtag (der forekommer flere huller),
- renovering og kalkning af tavl og murværk,
- renovering / forskelleing af tegltag over lokum og sandhus.
- mindre reparationer / imprægnering af bindingsværk samt maling af bindingsværk,
- reparation og maling af døre og porte samt støbejernsvinduer.
- vedligeholdelsesarbejder i sandhus og lokum.

Indvendigt er der følgende behov:

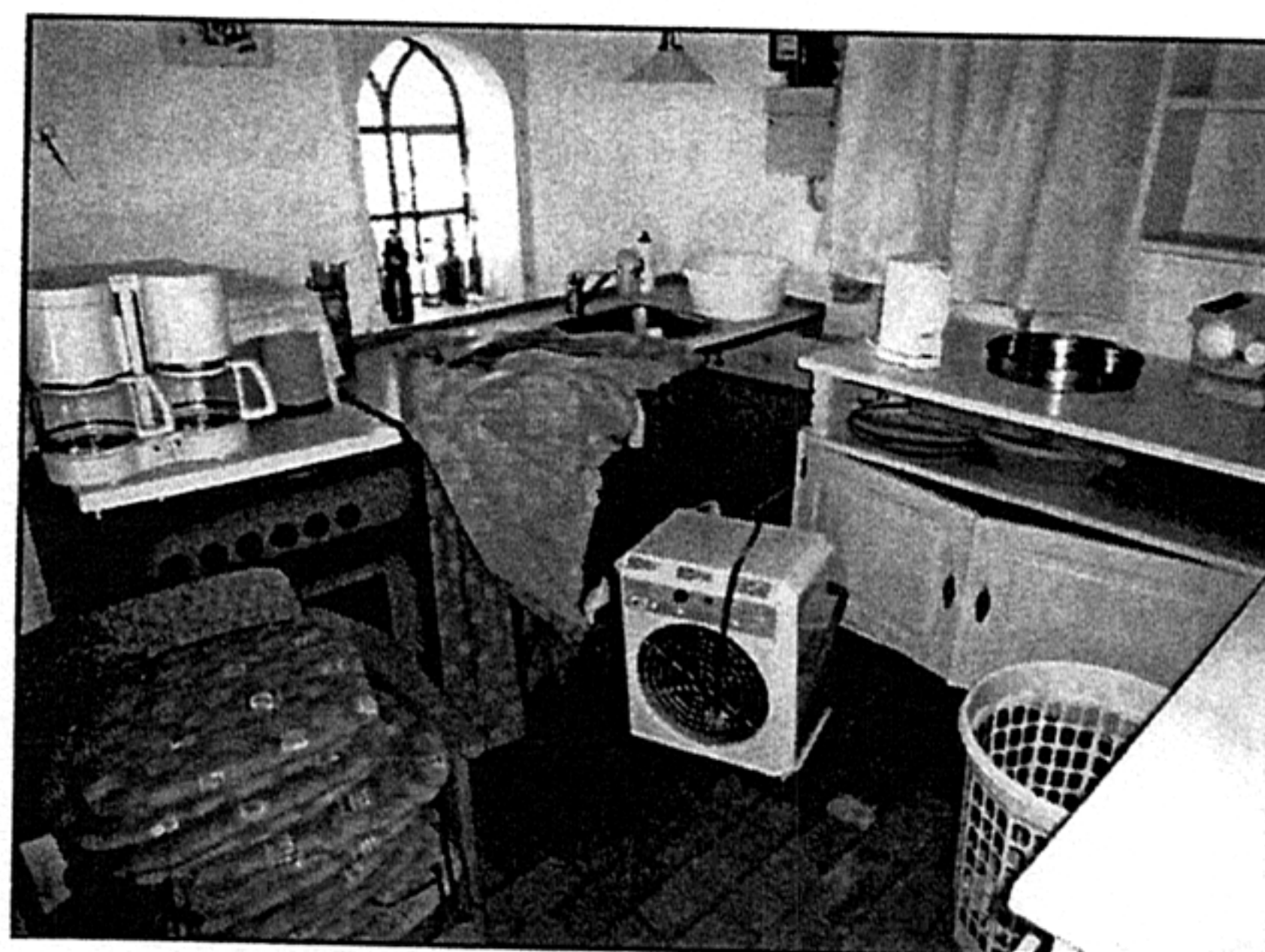
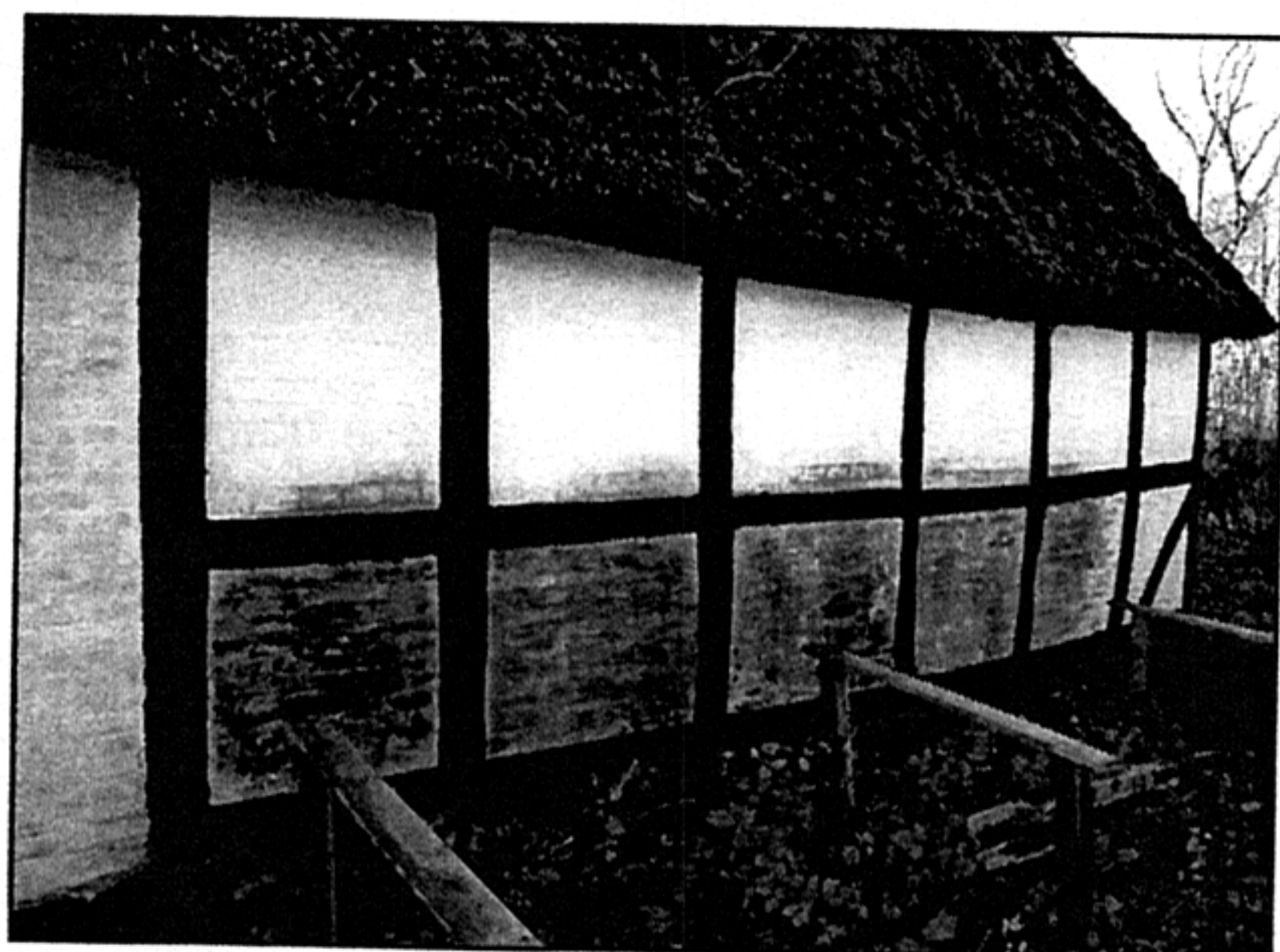
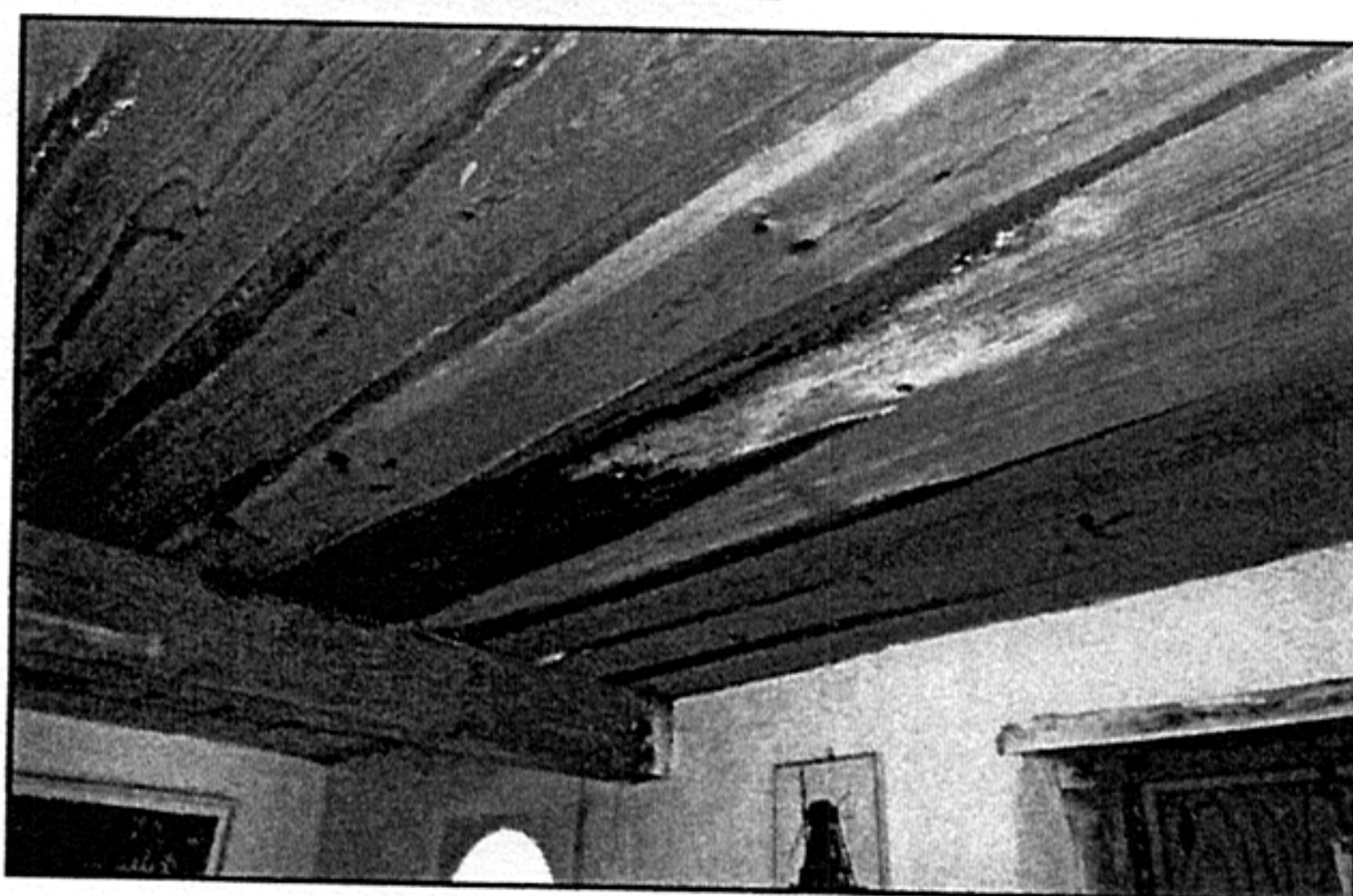
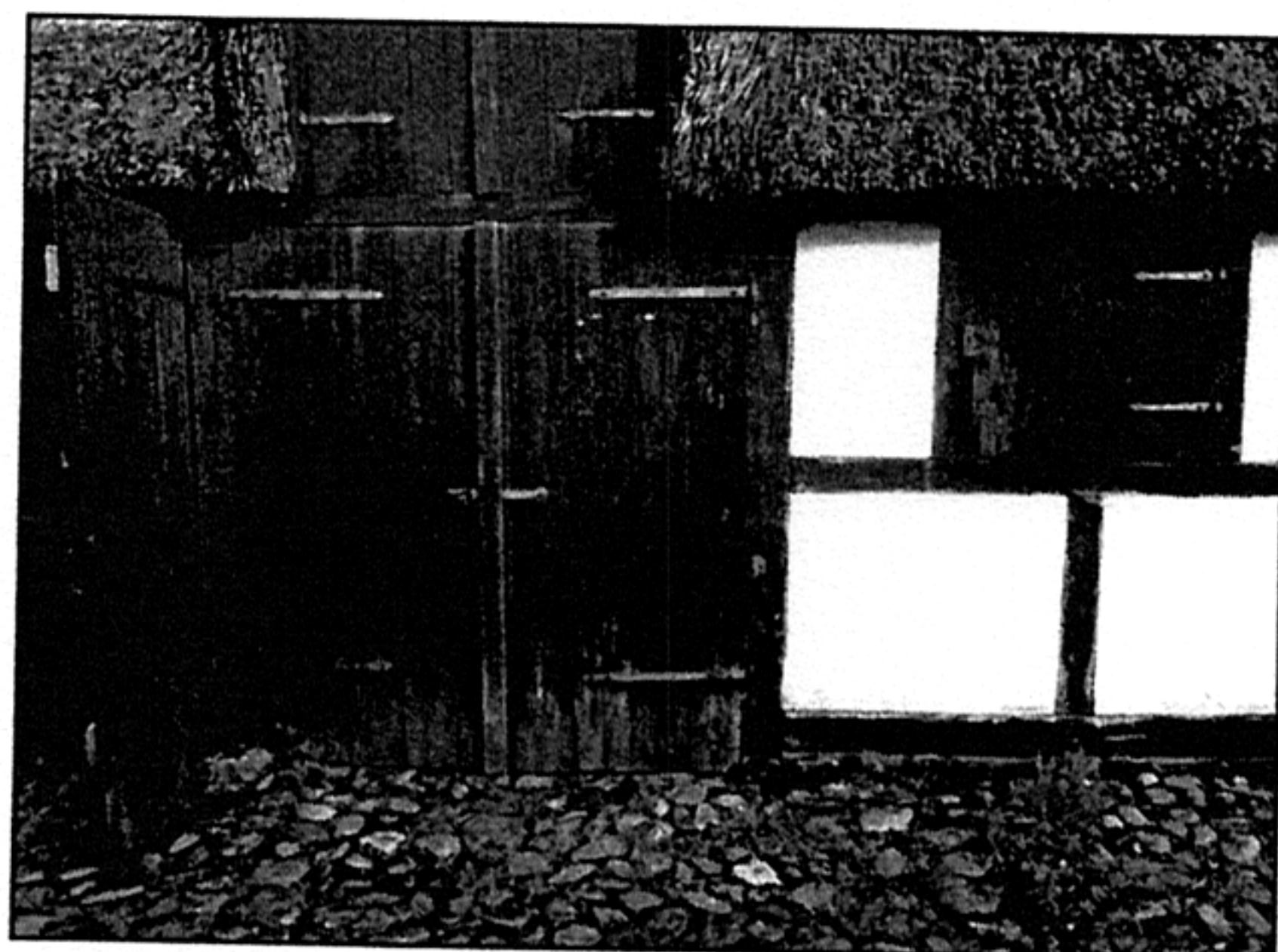
- i den gamle svinestald er der behov for mindre vedligeholdelsesarbejder samt renovering / imprægnering efter svampeangreb p.g.a. utæt stråtag. Den indrettede "køkkenkrog" med indlagt vand og afløb (gennem ydermuren) er en mindre heldig foranstaltning, som om muligt bør fjernes. Rummet er forsamlingsrum og lejlighedsvis opvarmet, hvilket medfører stor, belastende fugtgener for huset - omend forbigående.
- i bageriet er der behov for mindre vedligeholdelsesarbejder på mur/puds og kalkning.
- det samme gælder for malkøllerummet og vognporten

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

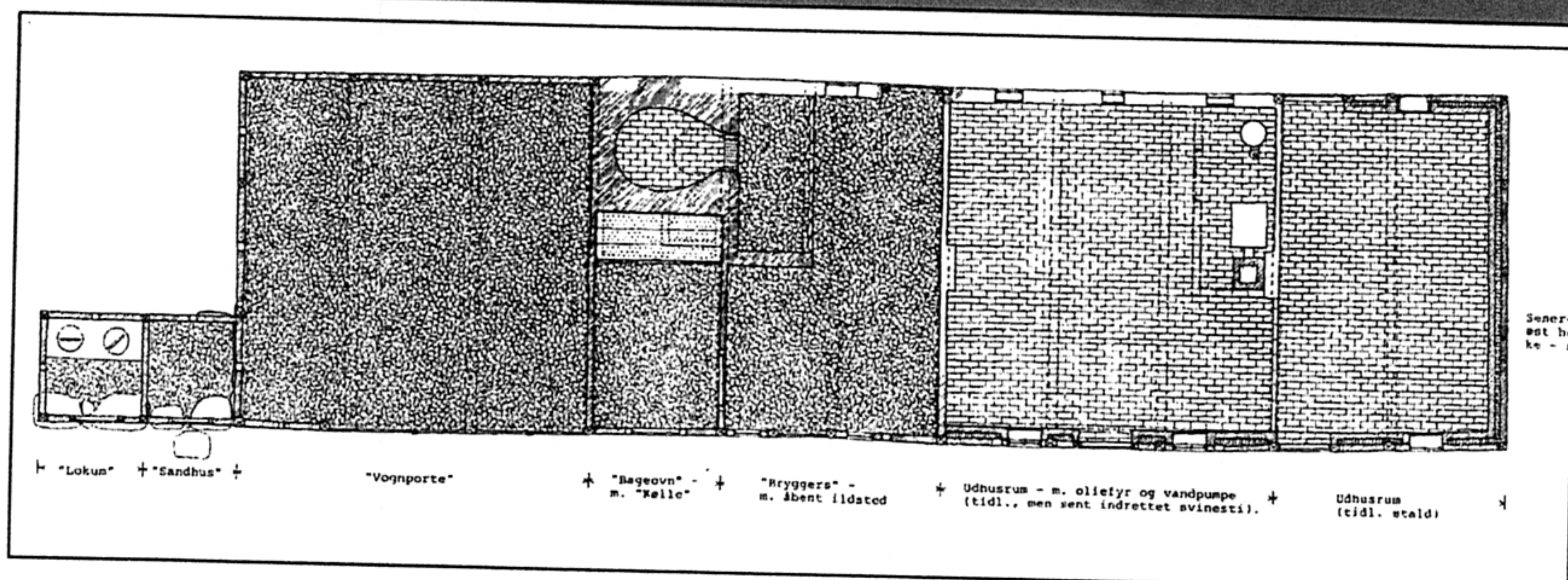

Eksempler på vedligeholdelses- og renoveringsbehov.

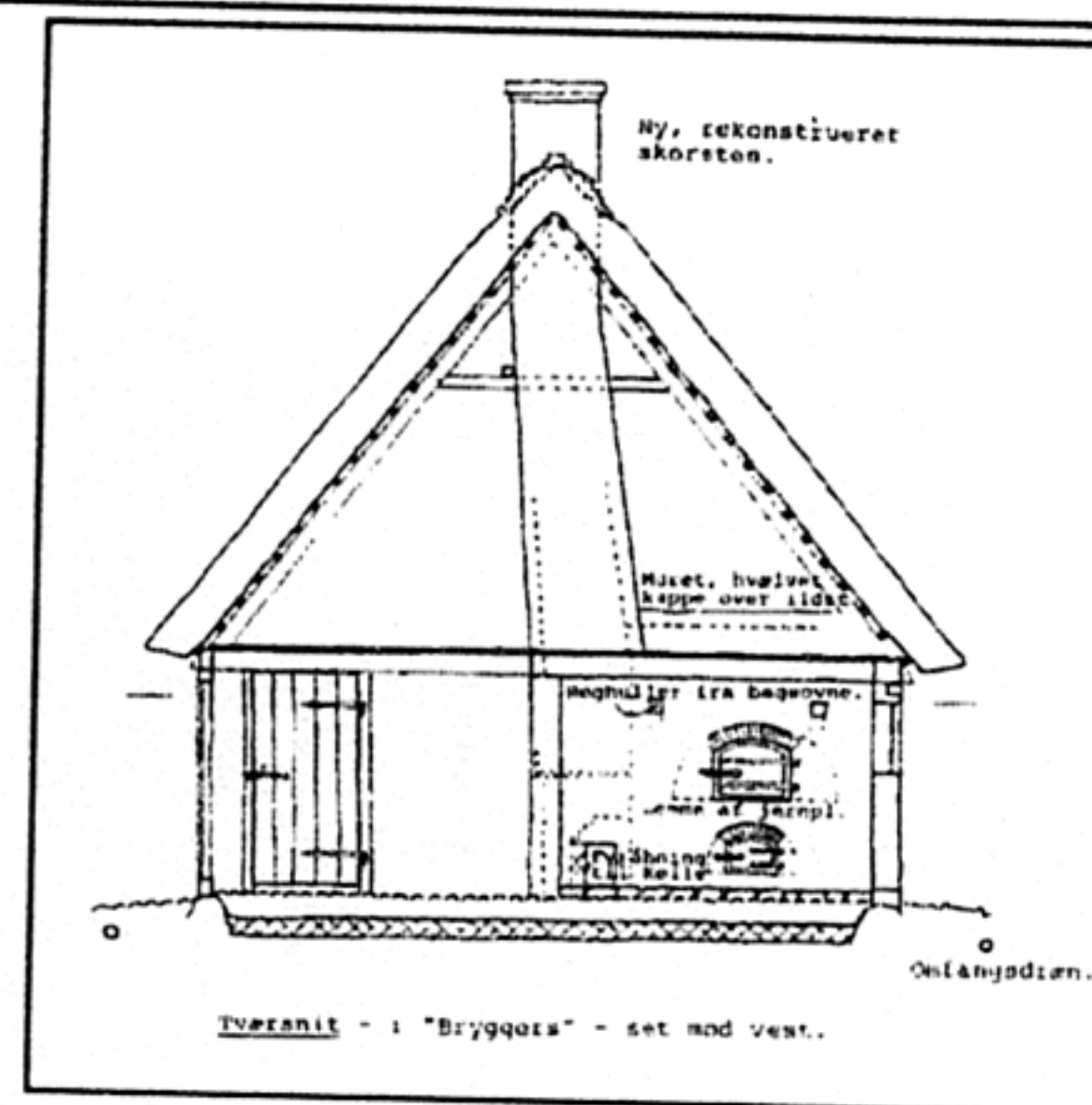

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Plan - Restaureringsforslag fra 1989
Snit - i fag foran bageovn.
(tegninger ikke vist i mål).

Værdier:

Bygningen fremstår i dag i det væsentligste som i 1800-tallets midte. Huset udgør en vigtig og autentisk del af møl-
lergården - med stor kulturhistorisk fortælle værdi.

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.
Udhus: - ca. 112 m² + lokum og sandhus.

Den senere svinestald i bygningens østre ende - fra 1800-tallets slutning, blev ved reno-
veringen i 1989 indrettet uden båse og med plant teglstensgulv, således at rummet kunne
benyttes som forsamlings- eller udstillingslokale. Planerne i forbindelse med renoverin-
gen var endvidere, at ejendommens oliefyr, som for nuværende er opsat i stuehusets af-
tægtslejlighed, skulle flyttes hertil - evt. som et jord- eller søvarmepumpe anlæg, der ikke
vil kræve en ekstra skorsten og også mindske en evt. brandfare.

Udover de omtalte behov for renoveringsarbejder - ud- som indvendigt, kan det anbefa-
les, at de oprindelige planer med etablering af ejendommens varme anlæg - oliefyr eller
varmepumpe - gennemføres. Ikke mindst, da dette vil medføre langt mindre fugtbelastnin-
ger i bygningen. Under de nuværende forhold, hvor der lejlighedsvis opvarmes og for-
samles mange mennesker, kan de meget fugtige forhold her kun medføre en store og
nedbrydende belastning af bygningen.

En løsning af fugtproblemerne kunne på kortere sigt også være at installere en mindre
luftvarmepumpe, der holde en mere jævn temperatur i opholdsrummer, som kunne an-
bringes / skjules på loftet.

Ændring af bageovn og gruekedel (ikke vist på ovenstående plan) til en mere "moderne"
form er sket inden for de senere år, men skal efter aftale med Kulturarvsstyrelsen tilbage-
føres ved førstgivne lejlighed.

Vandmøllen - set fra øst.

Vandmøllen:

Tilstand og behov:

Udvendigt er vedligeholdelsen lettere mangelfuld, og der er behov for:

- fornyelse af stråtagets rygning,
- maling af bindingsværk,
- frilægning af fundamenter / sokkel for tilgroning samt kalkning af murværk.

Desuden er vandhjulet, malekarm og stigbord er voldsomt ødelagt af råd og trænger til udskiftning.

Indvendigt er der behov for mindre vedligeholdelsesarbejder:

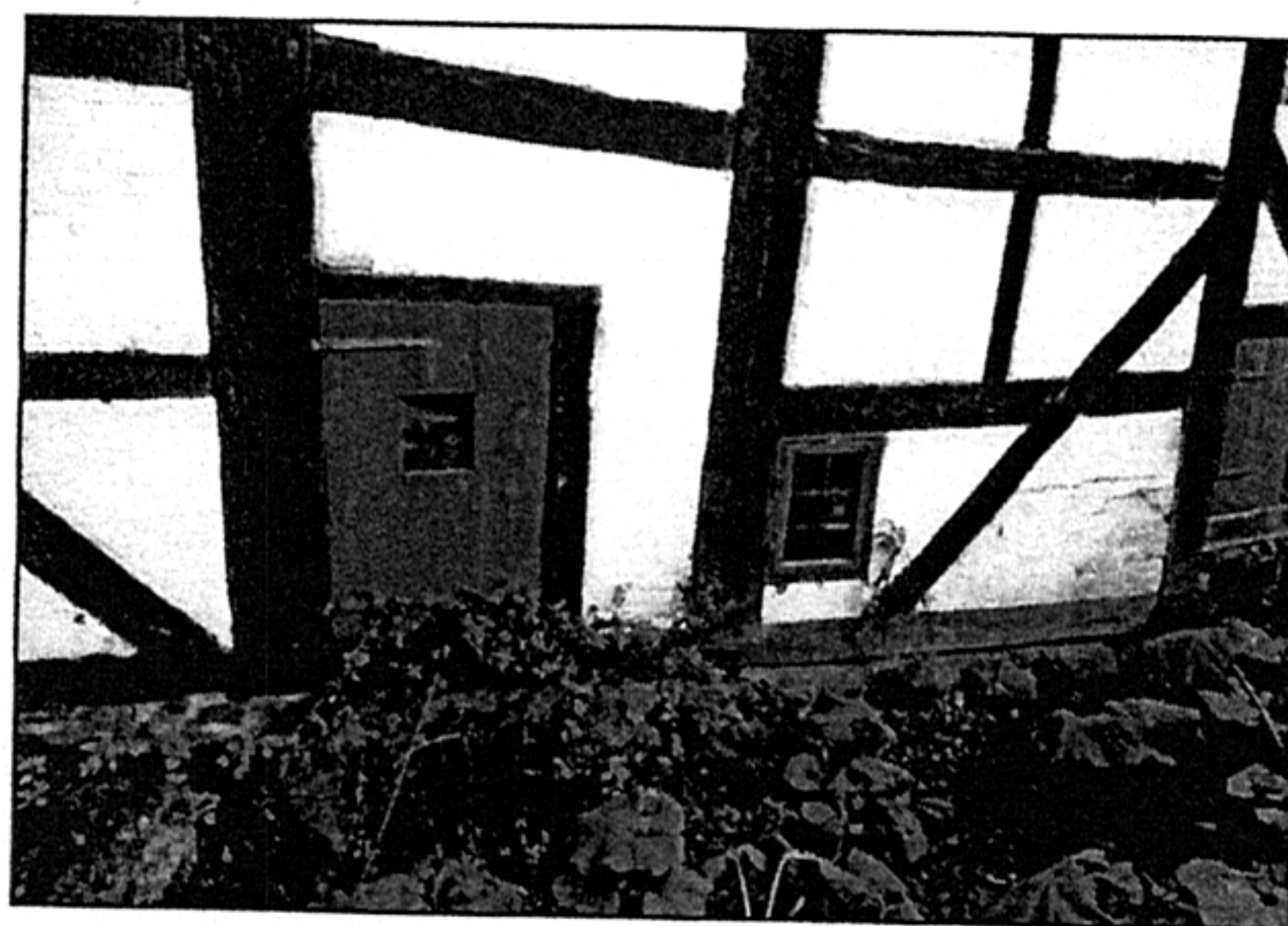
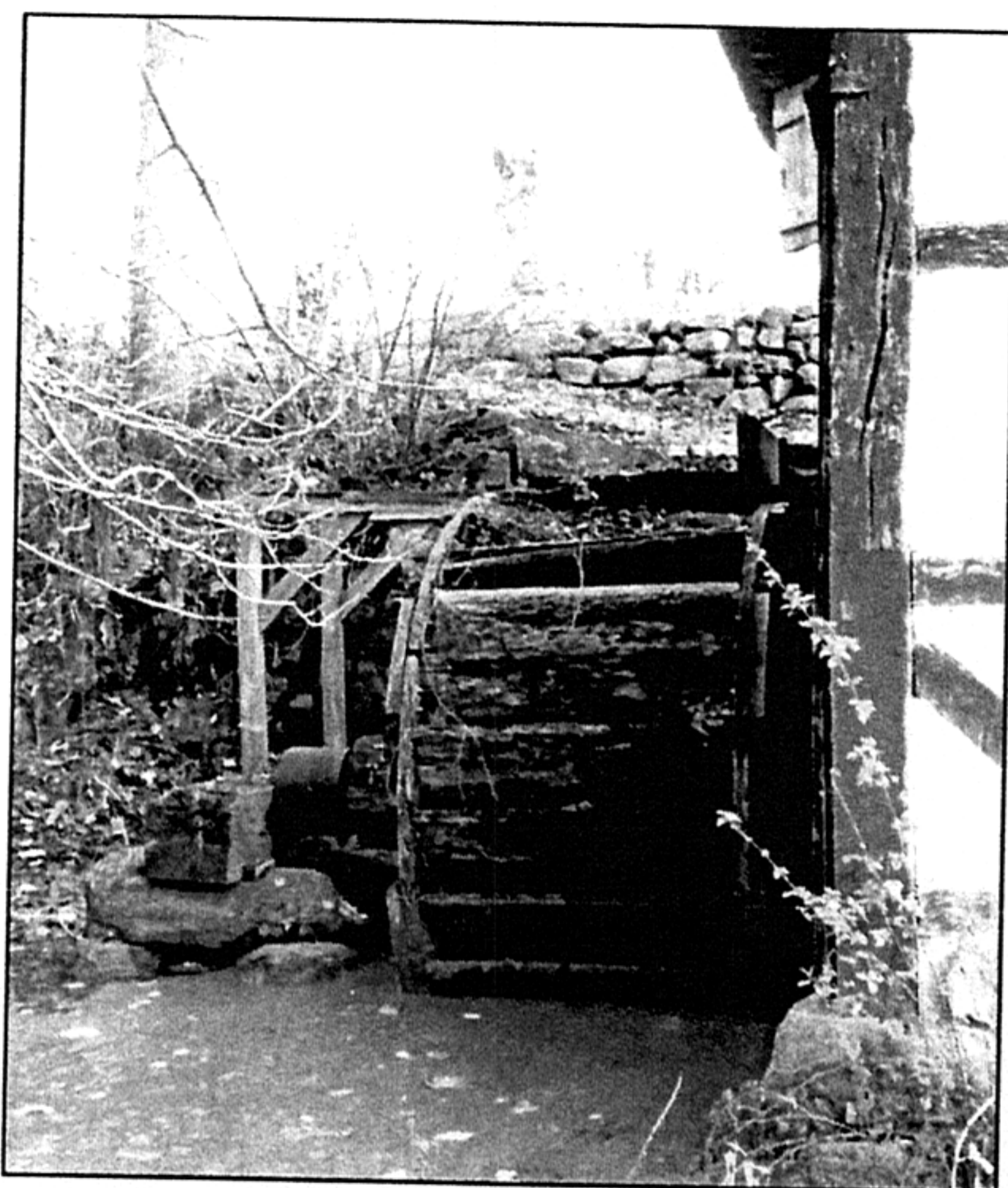
- rengøring af gulve (for oliespild),
- oprydning omkring og eftersyn af mølleri.
- oprydning og sikring mod rådskader efter oversvømmelse i undermølle (en tilbagevendende opgave).

Værdier:

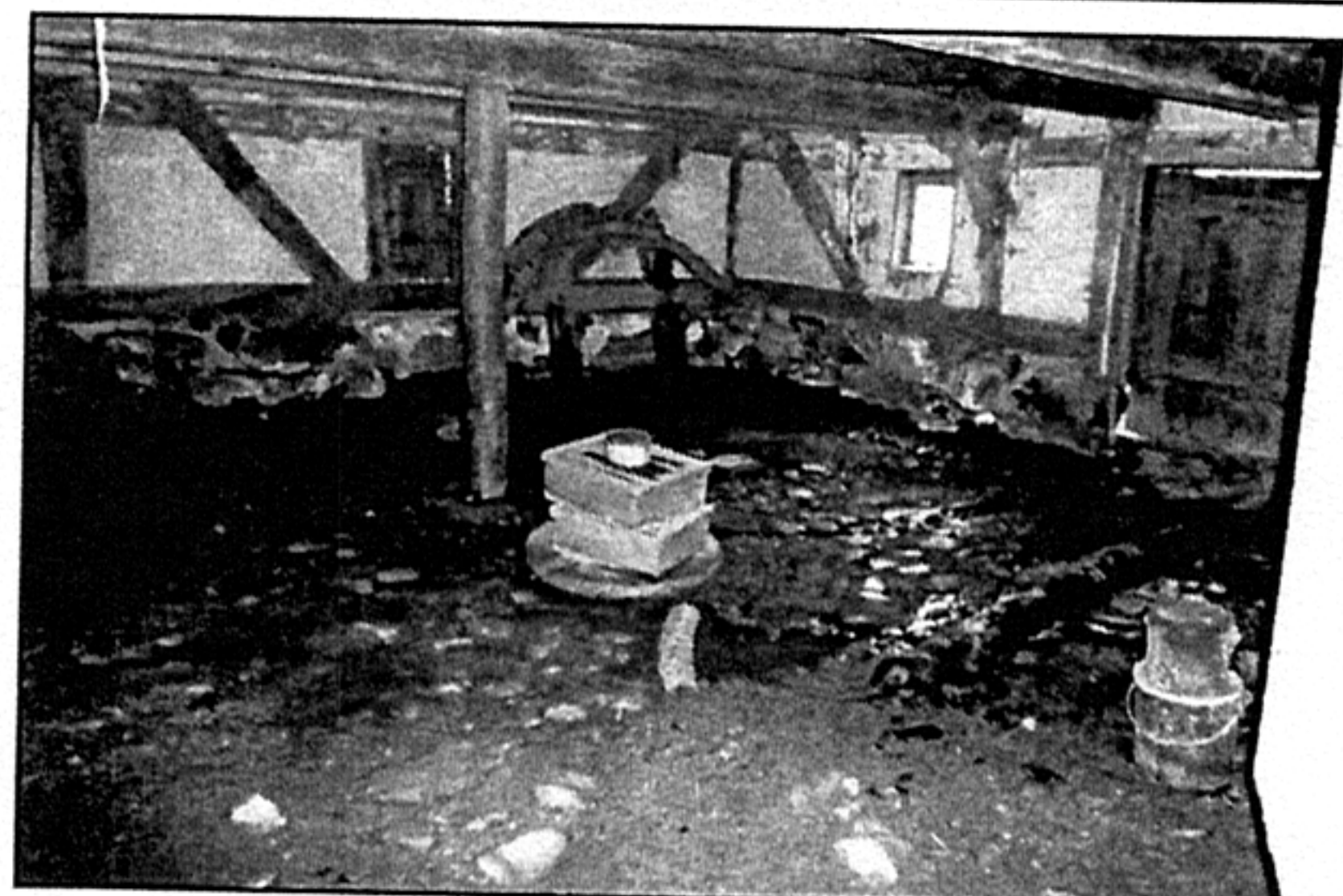
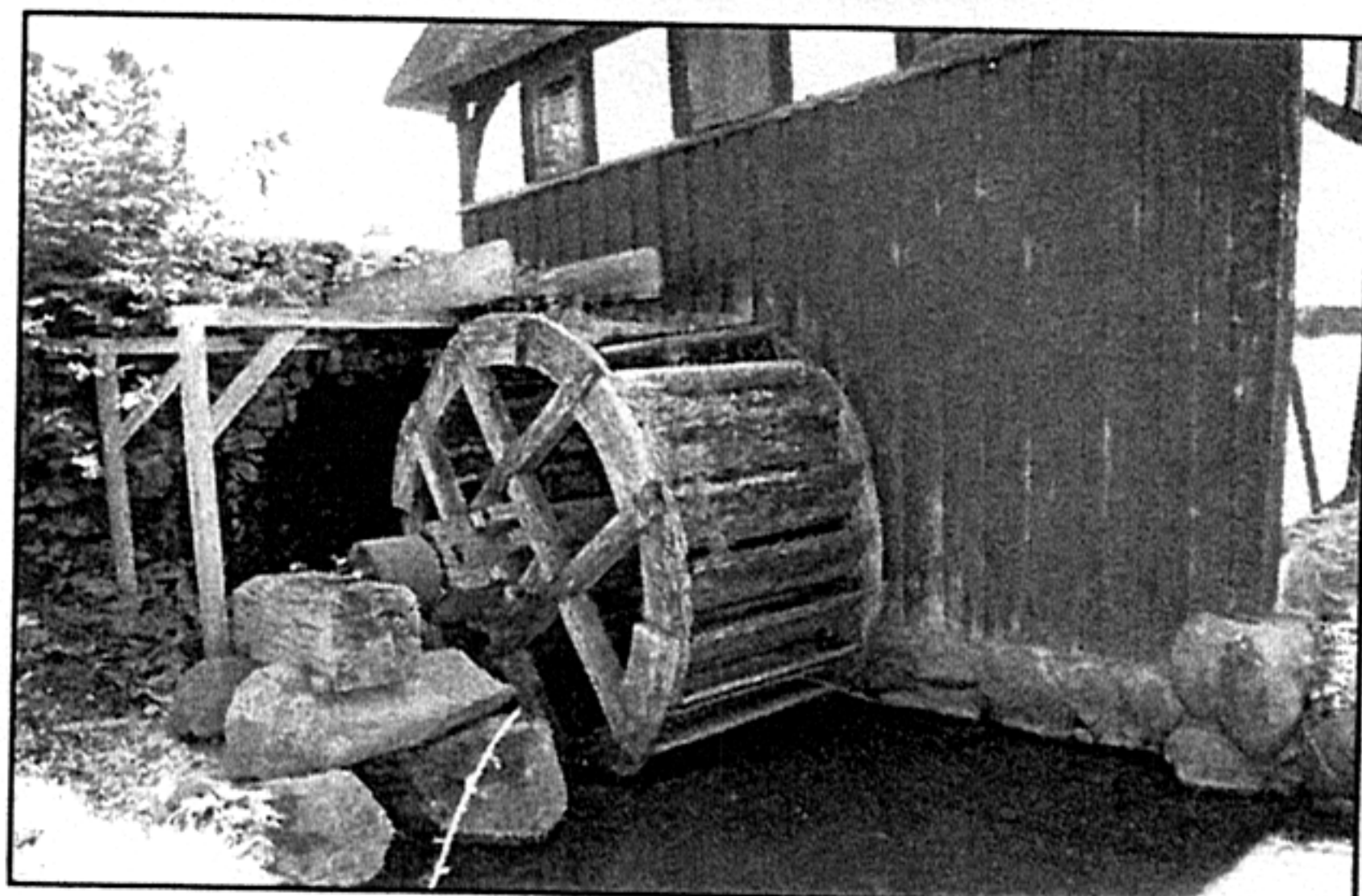
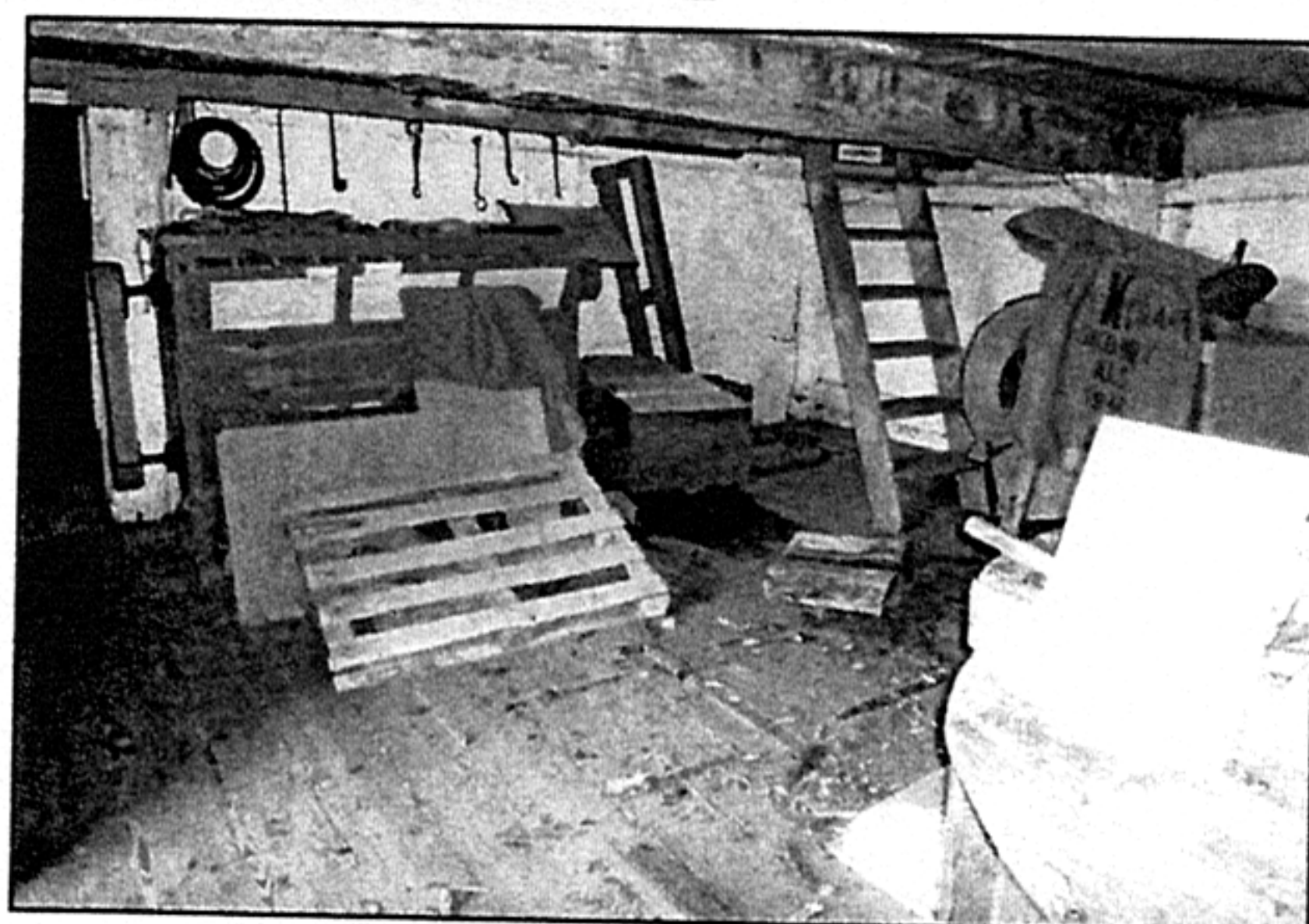
Vandmøllebygningen er "hjertet" i mølleanlægget. Efter en gennemgribende renovering og tilbageføring til sit oprindelige udseende i 1950-erne samt en yderligere renovering i 1980-erne fremstår bygningen med interiør i dag i særdeles oprindelig og velbevaret stand.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

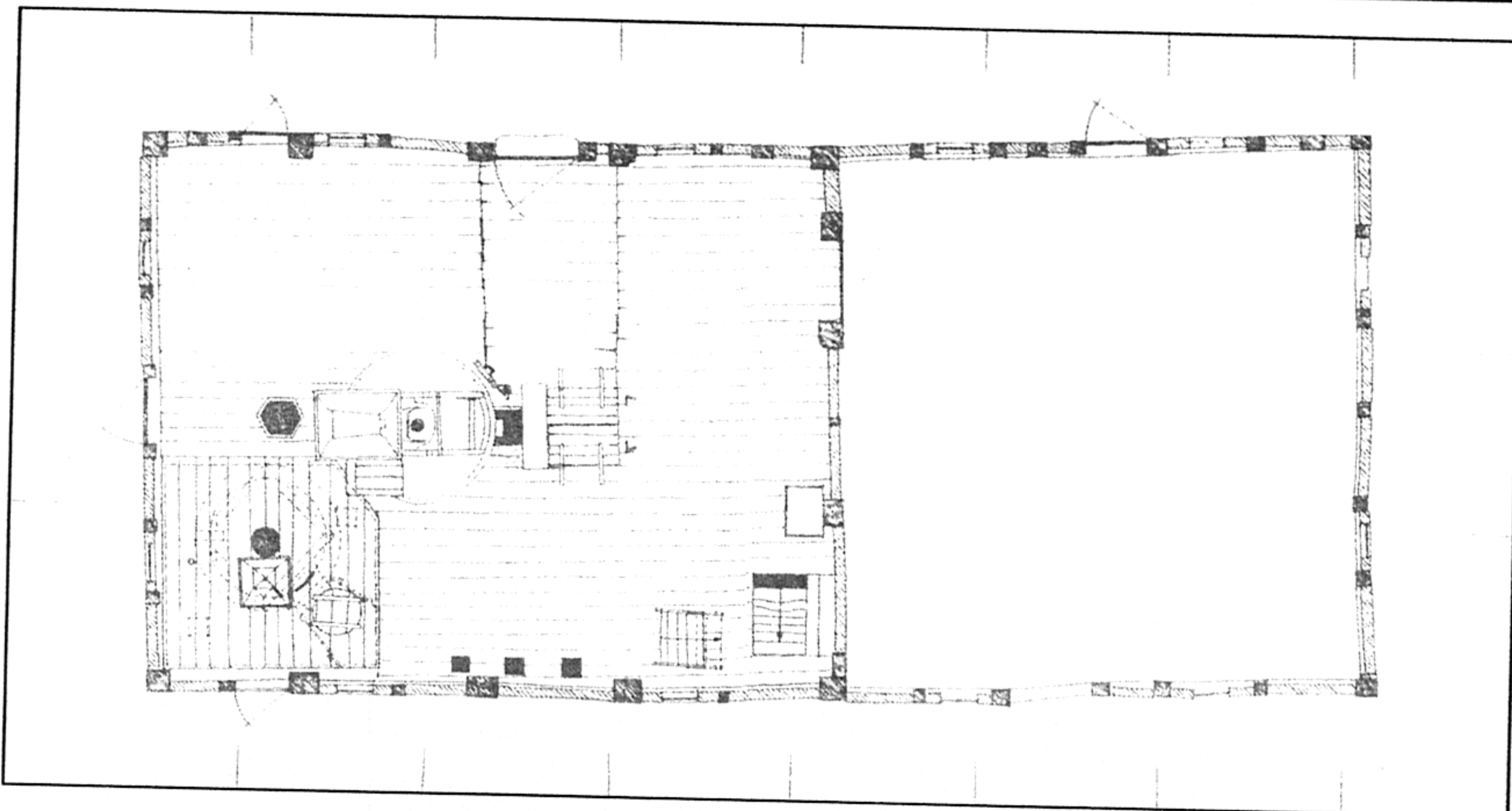

*Eksempler på
vedligeholdelses-
og renoveringsbe-
hov.*

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Plan af møllens 1. etage (kværnetage).
Gavl med vandhjul - mod vest.
(tegninger ikke vist i mål).

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

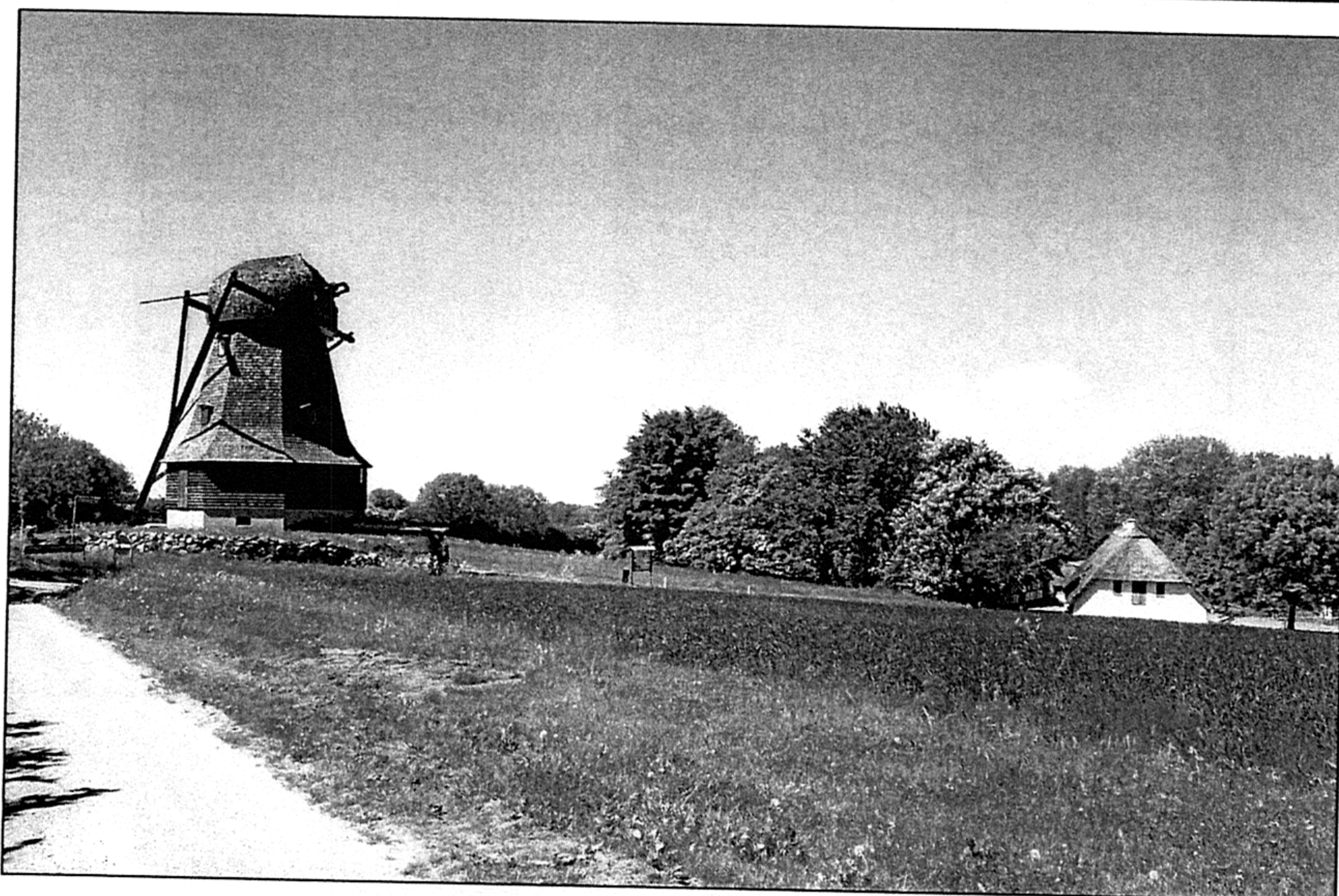
Møllen fremstår som oprindeligt og udgør vel det væsentligste element i møllergården.

Den er indrettet som "museum"., og der er opsat en del forklarende skiltning, som dog kan virke lidt for påtrængende og måske iblandt også uvedkommende?

Udover de omtalte behov for vedligeholdelses- renoveringsarbejder, er der intet ønske eller behov for ændringer eller tilføjelser.

Vindmøllen - set fra nord.

Vindmøllen:

Kun fundamentet er fra den oprindelige mølle, der brændte i 1983. En næsten tilsvarende mølle fra Niløse på Sjælland lagde "krop" til møllen på Vibæk. Denne blev flyttet, renoveret og genopsat på resterne af det gamle fundament i 1995. En ny møllehat blev udført og opsat i 2008. Vinger samt inventar / mølleri savnes stadig.

Tilstand og behov:

I det ydre fremstår møllekroppen i rimelig vedligeholdt stand. Enkelte opgaver kunne dog være ønskelige:

- stensætningen omkring undermøllens jordfyld er flere steder skredet samme og bør genopsættes,
- tjæring / maling bør udføres snarest - og regelmæssigt - for at sikre den i øvrigt gode vedligeholdelsesstand.

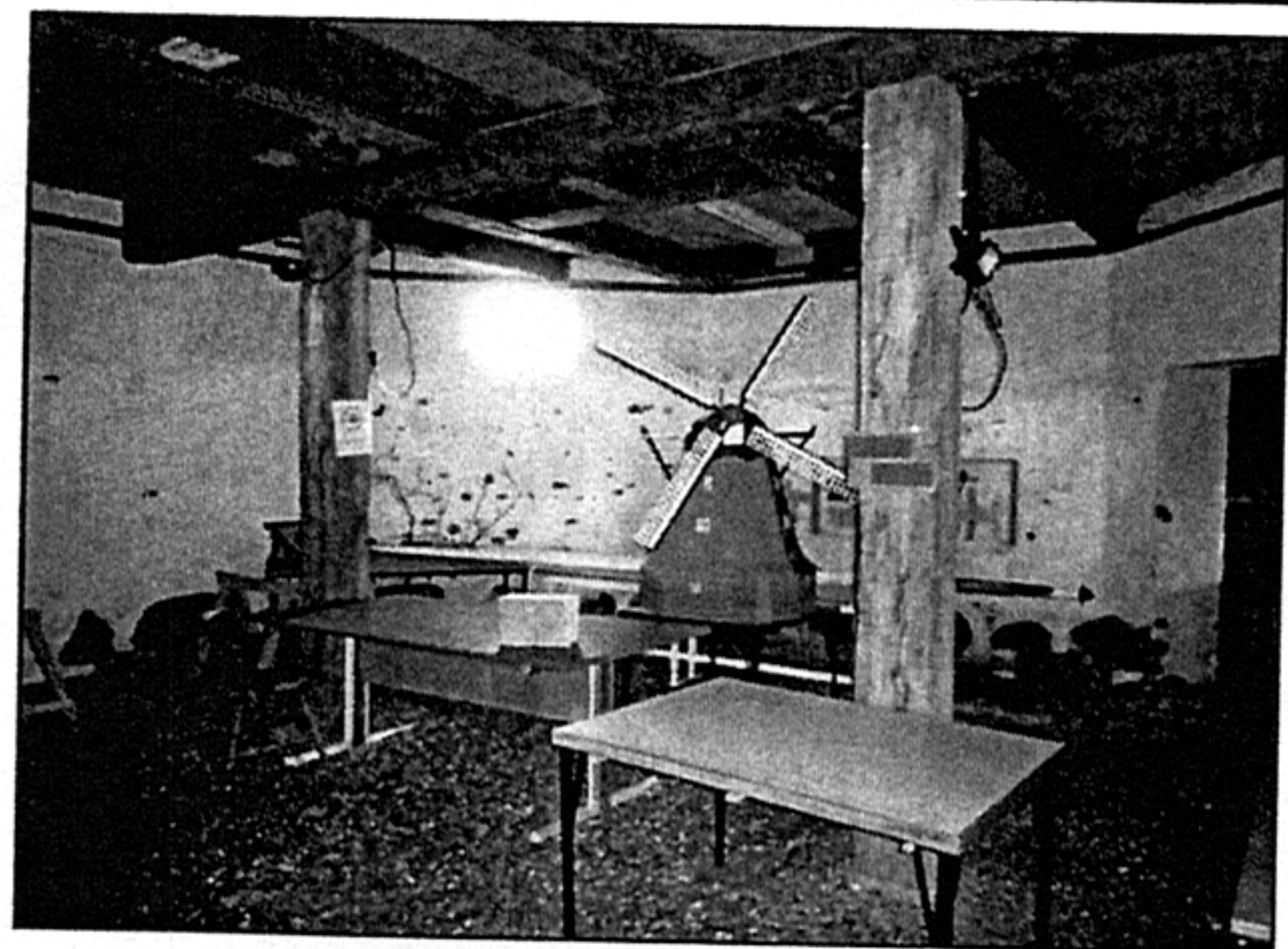
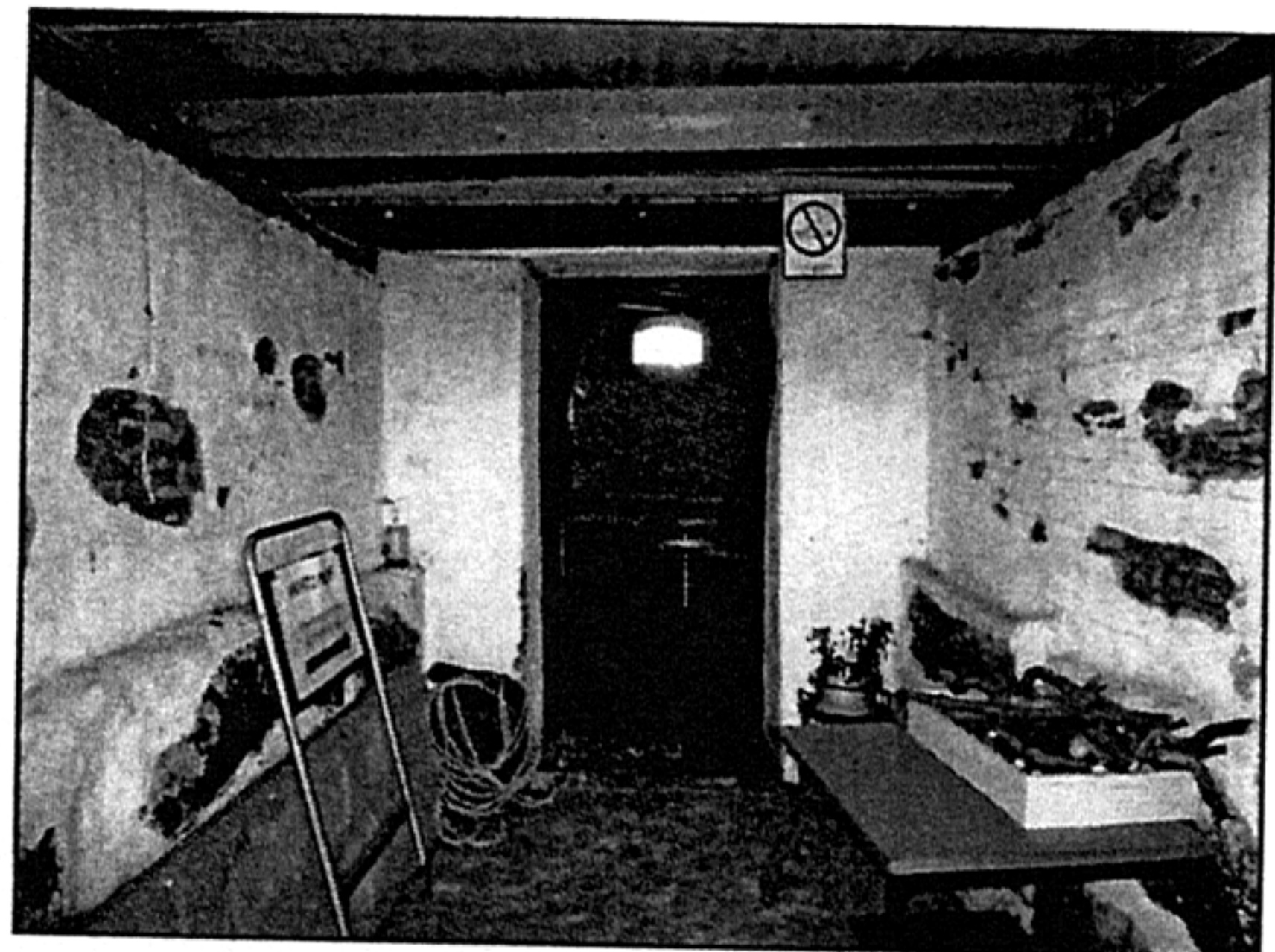
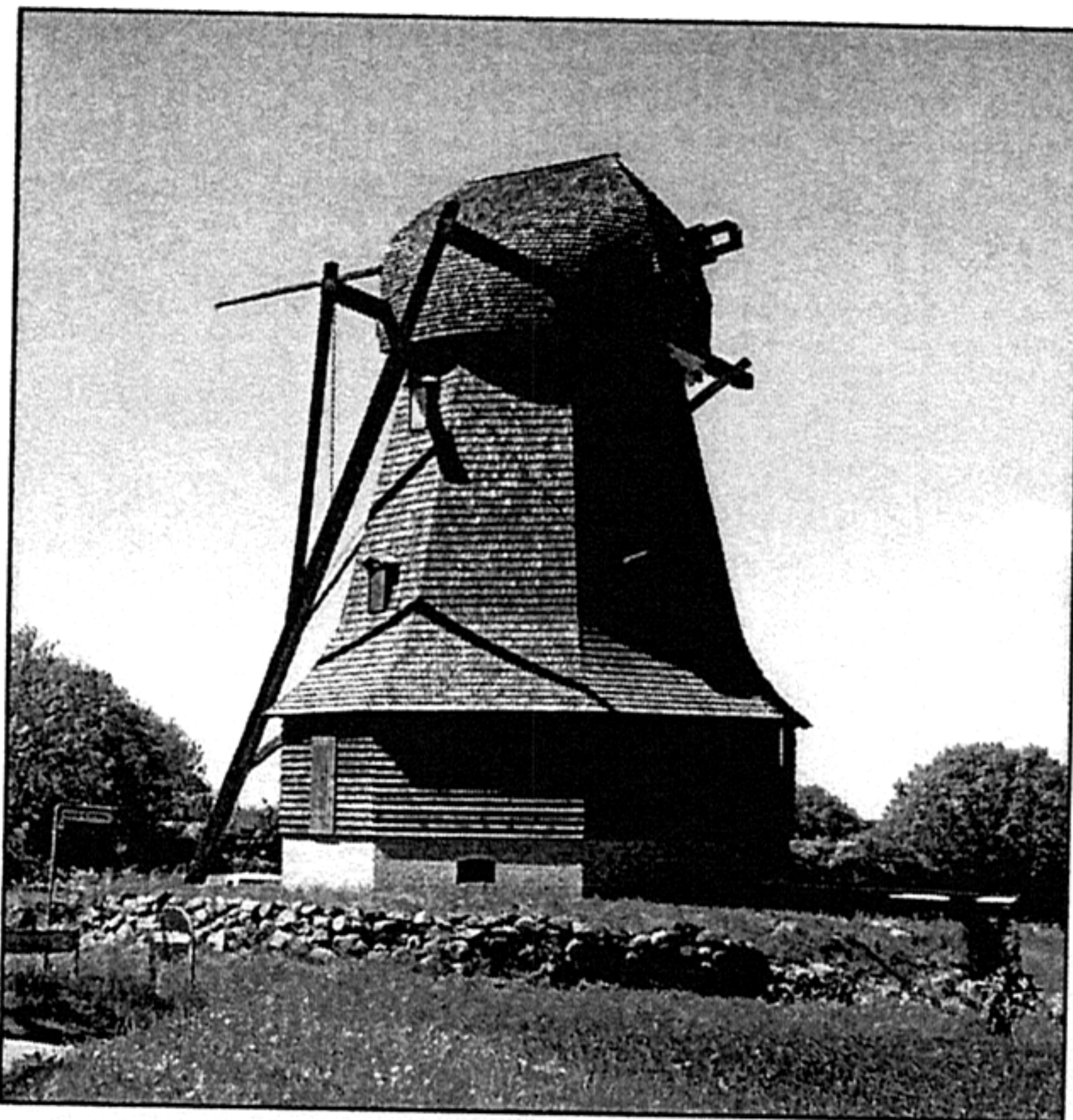
Indvendigt er der ikke foretaget særlige renoverings- eller genopbygningsarbejder efter møllens genrejsning. Udover lettere vedligeholdelsesarbejder - bl.a. kalkning - kunne der evt. påtænkes udført nogle supplerende arbejder. - Se under afsnittet "Muligheder".

Værdier:

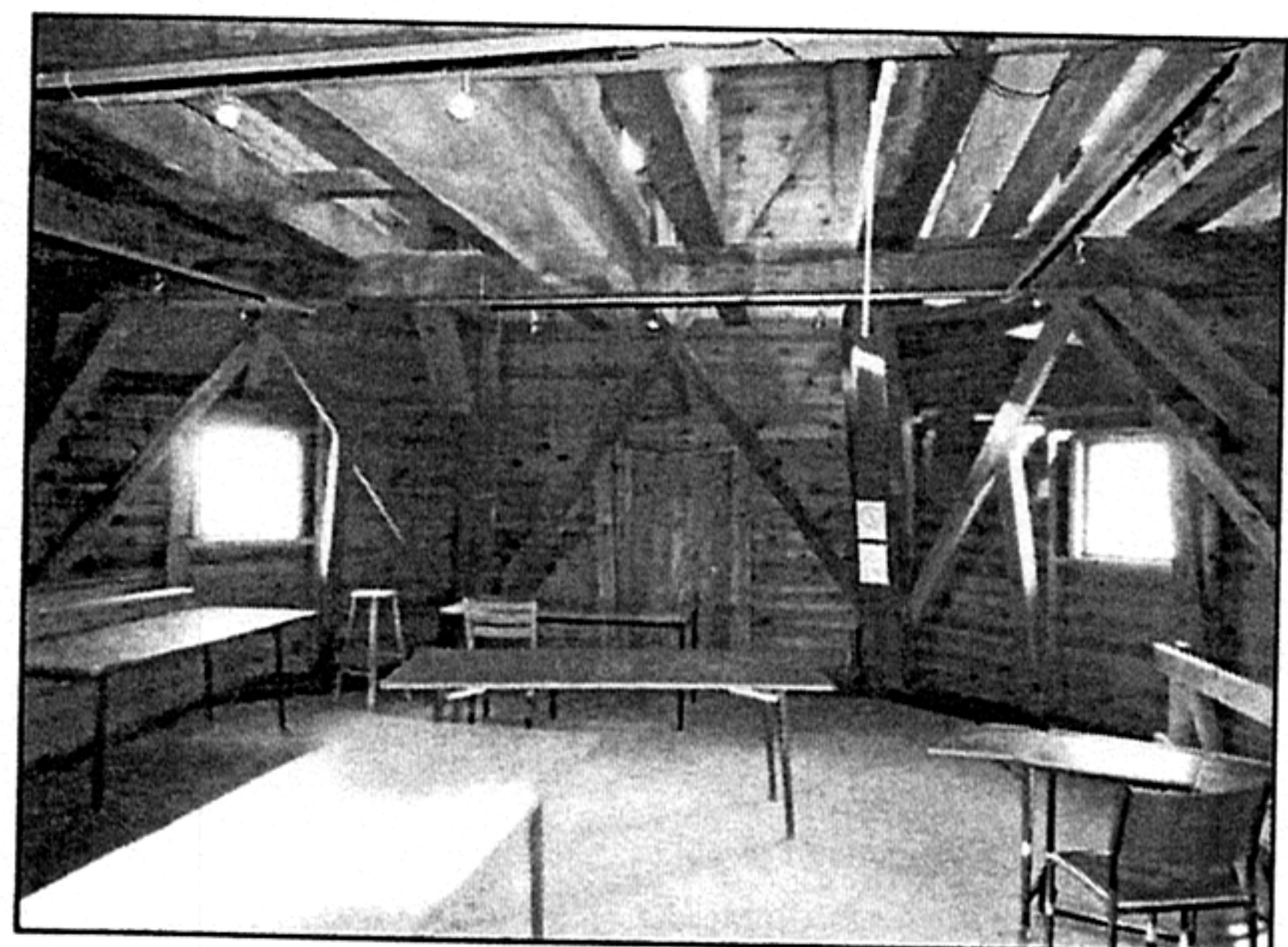
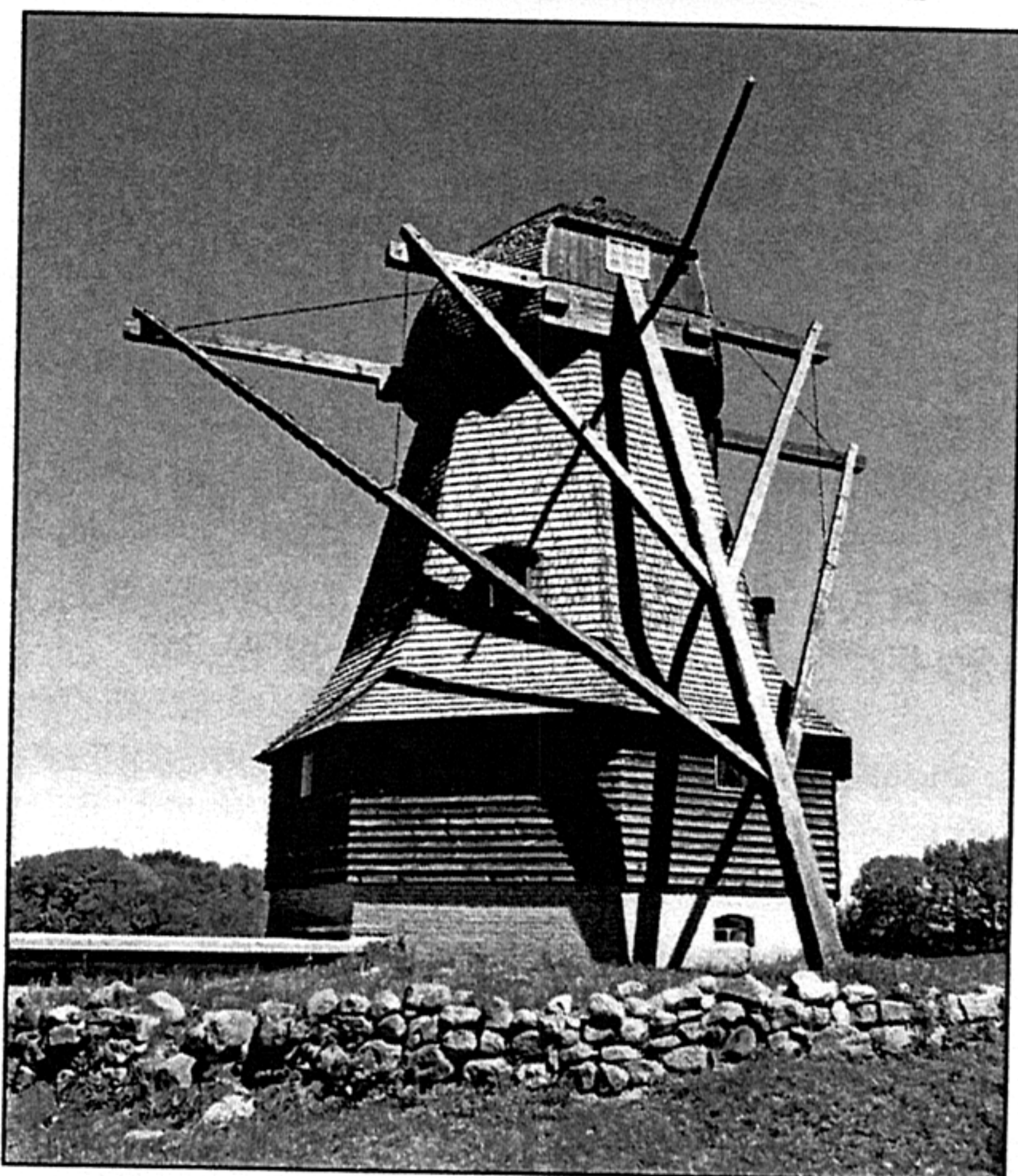
Møllen fremstår i dag i sit ydre stort set som før branden i 1983 og er dermed med til at markere det specielle ved Vibæk Møllergård - som en af landets få bevarede møller med både vind- og vandmølle.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

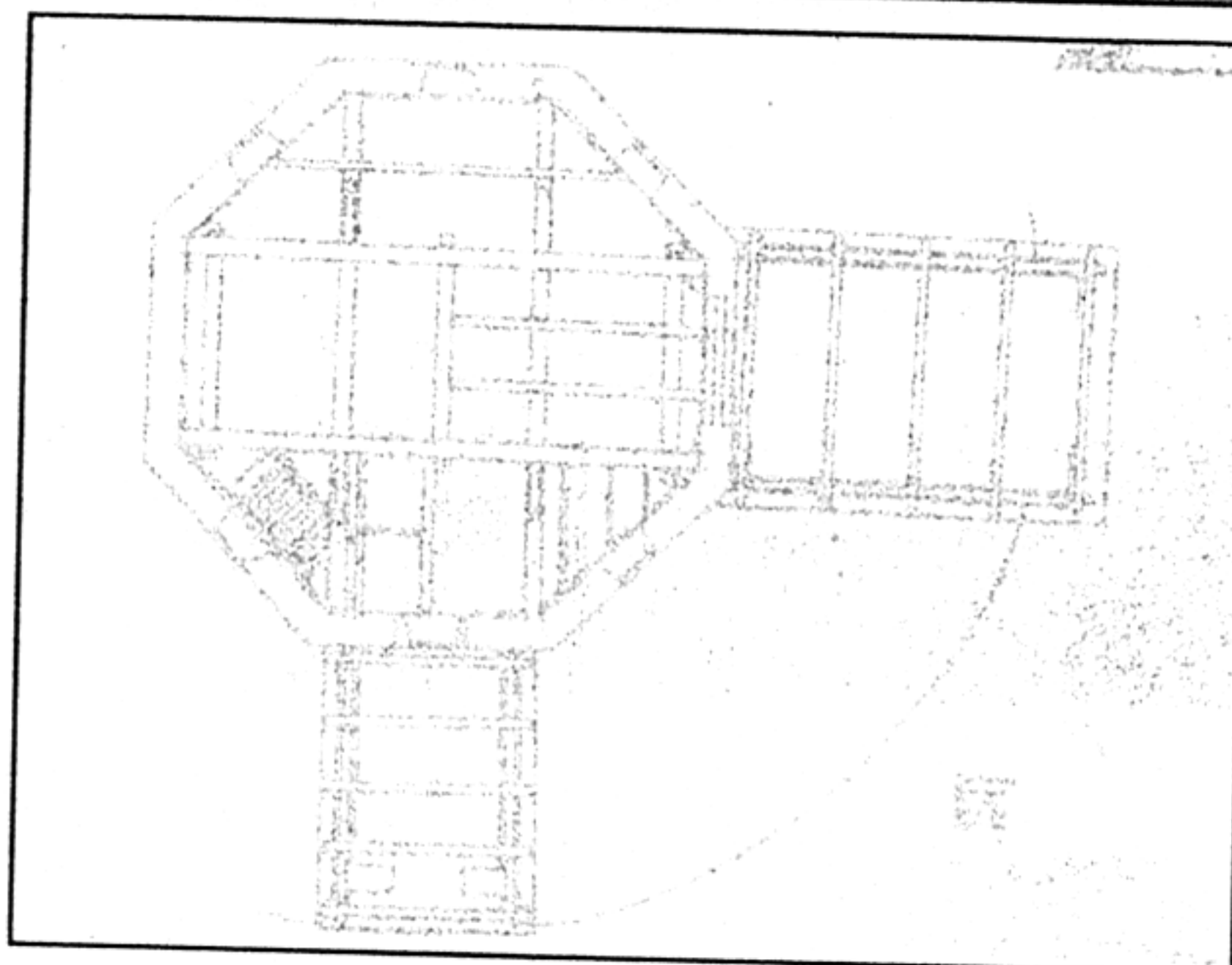
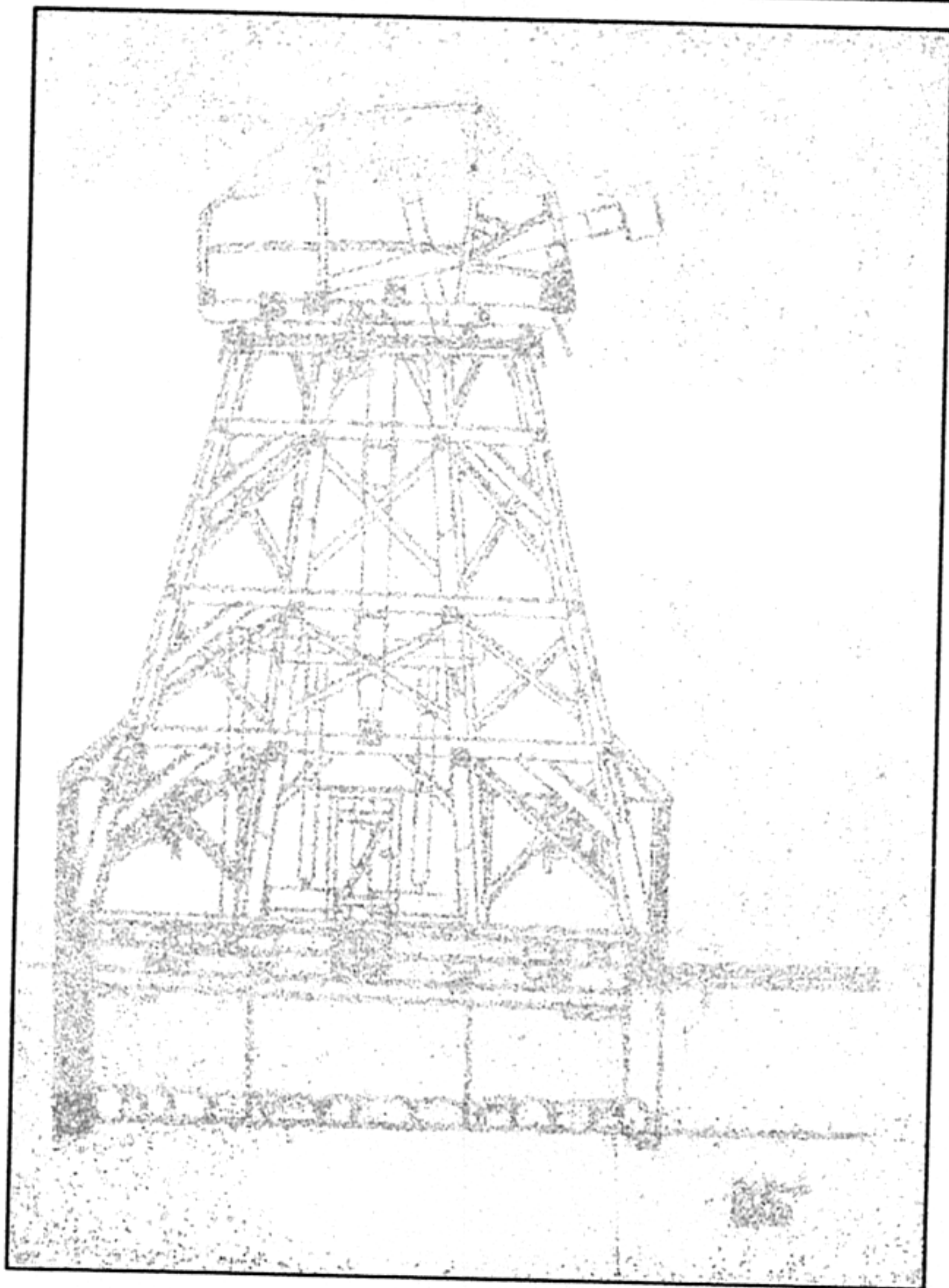
Eksempler på vedligeholdelses- og renoveringsbehov.

- og møllens kværnloft (med pladegulv og uden loft).

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Tværsnit og plan af undermøllen - den oprindelige møller. Opmålt før branden i 1983 (ikke i mål).

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

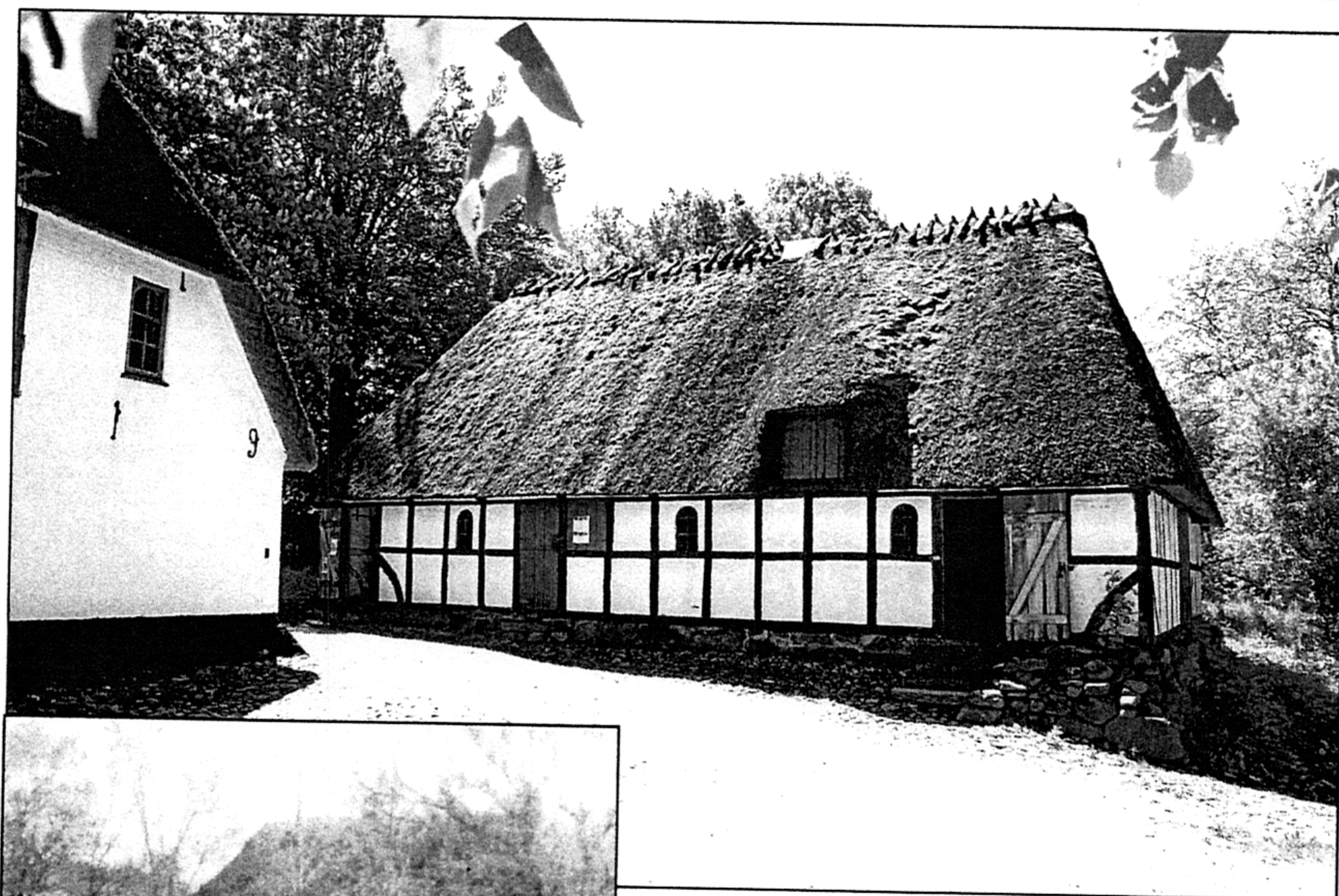
Det kan anbefales, at der i undermøllen etableres et "fast" gulv i stedet for det nuværende perlegrus - f.eks. i form af betonfliser lagt i sand, som kan lægges uden indgreb i møllens konstruktion, og som samtidigt gør rummet mere anvendeligt.

Ligeledes må det anbefales, at der i stedet for det nuværende pladegulv oplægges de oprindelige bræddegulve på etagebjælkelagene - som et minimum på kværnloftet og etagen herover. Der bør også suppleres med trapper mellem etagerne. Ikke mindst fordi der derved gives bedre mulighed for udnyttelse af disse til f.eks. udstillingsformål.

Derimod kan det ikke anbefales, at genopsætte møllens vinger - eller for dens sags skyld genetablere møllekværne og andet inventar, som det ellers har været Fonden Vibæk Mølles plan, for derved evt. at kunne male mel i møllen. For det første vil det - både i anskaffelse og senere vedligeholdelse - være en stor økonomisk byrde for Fonden (se bl.a. i vedlagte plan). For det andet vil driften - altså det at kunne køre med vinger / mølleri og vedligeholde dette - kræve store person-resurser, som ikke altid vil være til stede. En "død" / stillestående mølle forfalder hurtigt og vil være en negativ oplevelse for besøgende - og ikke mindst støtteforeningens medlemmer. Samtidigt må man ikke glemme, at der er andre vindmøller i området (på Als-Sundeved), som kan vise funktionerne i en vindmølle - bedre og mere originalt end på Vibæk Mølle.

Vindmøllen er Vibæk Mølles styrke og vartegn - som den eneste bevarede på Als. Det kulturhistoriske unikke er desuden, at der her er en hel og komplet møllergård med alle oprindelige bygninger - og både en vand- og vindmølle.

*Stald- og ladebygningen - set fra nord.
Som den var engang (t.v) - og som den er i dag.*

Stalden:

Bygningen er genopført 1990 - på det gamle fundament. Som grundlag for genopførelsen er nogle ældre fotos samt Nicolai Madsens meget detaljerede beskrivelser og forklaringer af hvorledes bygningen oprindeligt så ud og var indrettet.

Tilstand og behov:

Udvendigt er vedligeholdelsen mangelfuld, og der er behov for:

- fornyelse af stråtag mod syd (der forekommer flere huller),
- nogen renovering og kalkning af tavl og murværk,
- mindre reparationer / imprægnering af bindingsværk samt maling af bindingsværk,
- reparation og maling af døre og porte samt støbejernsvinduer.

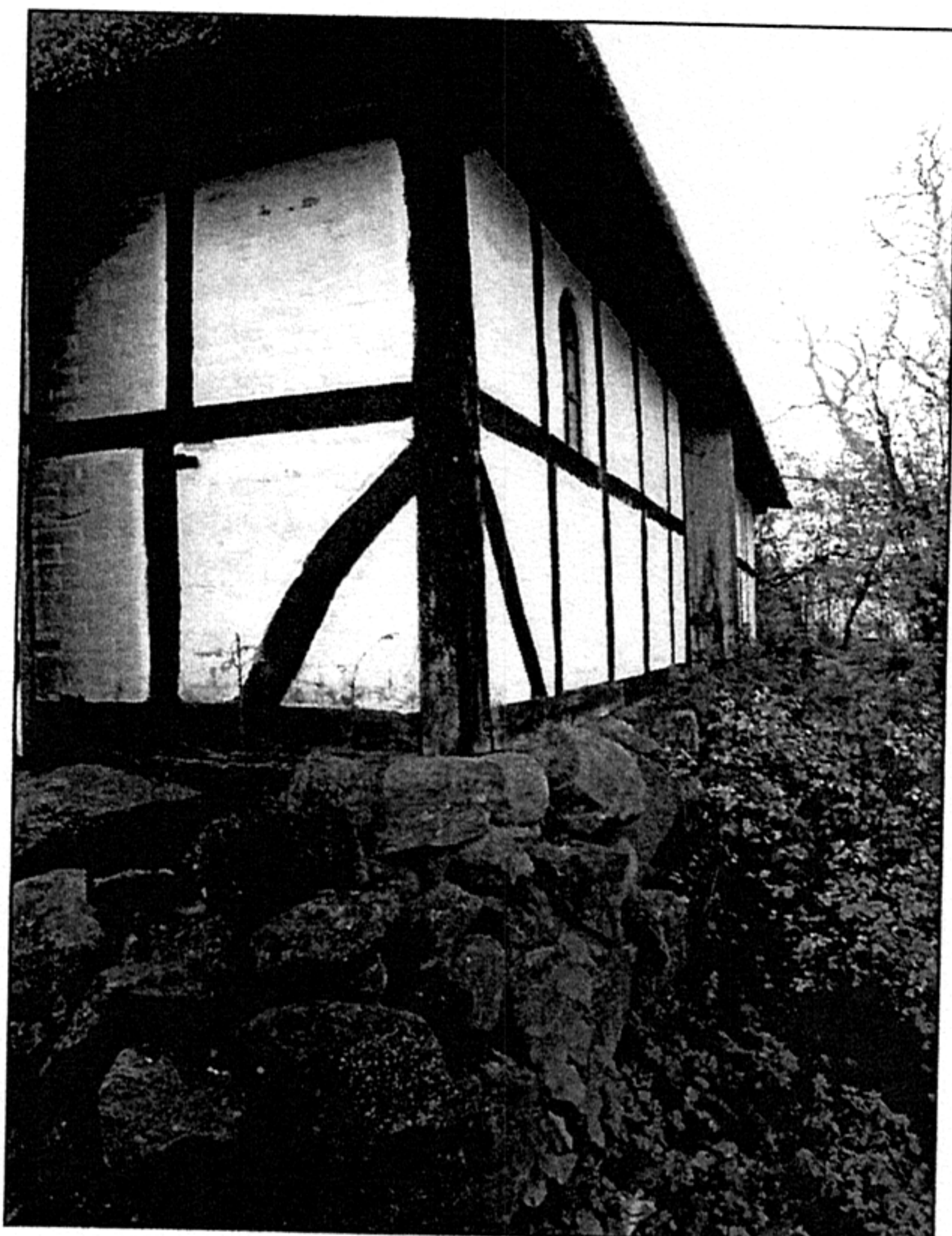
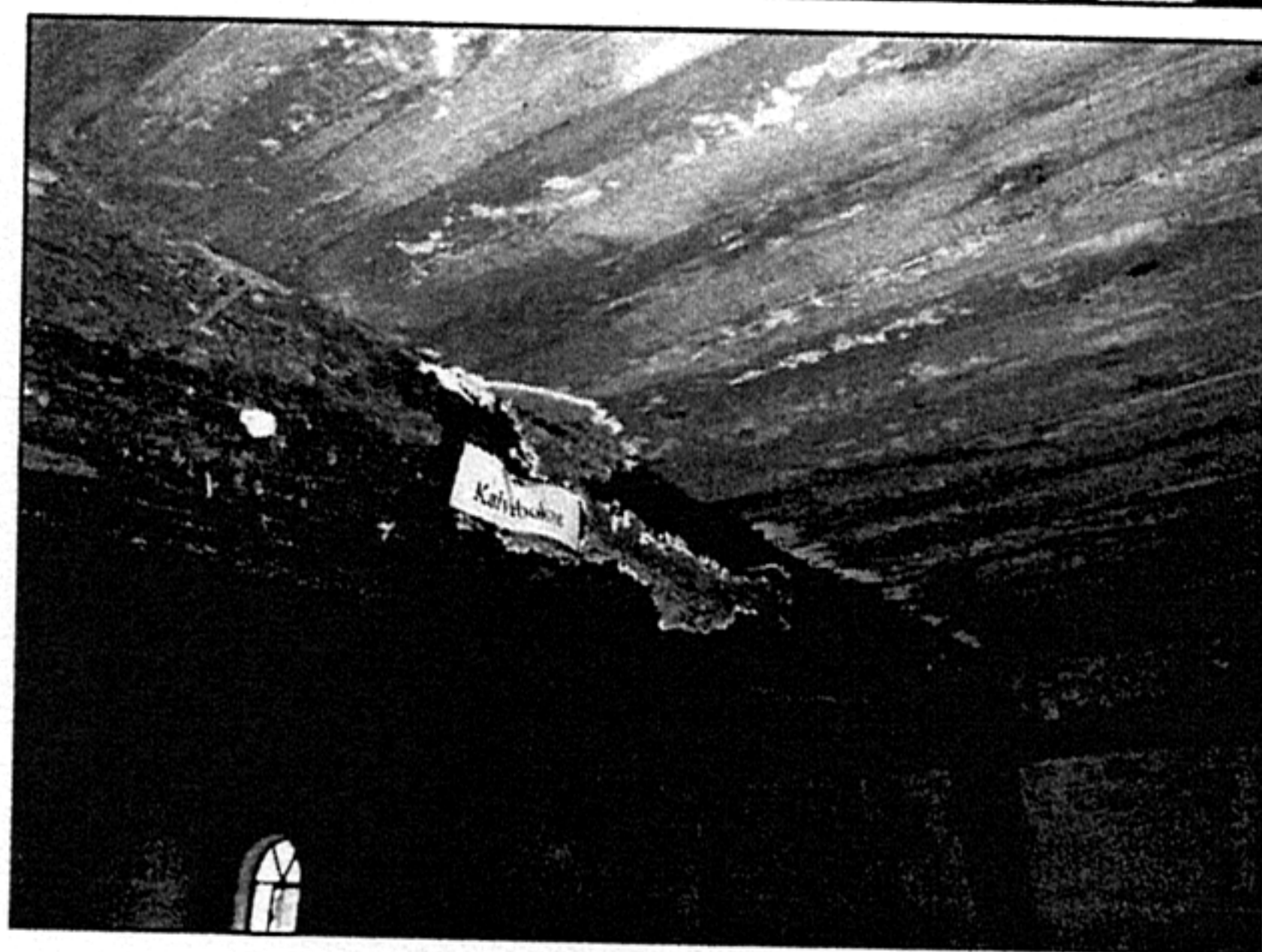
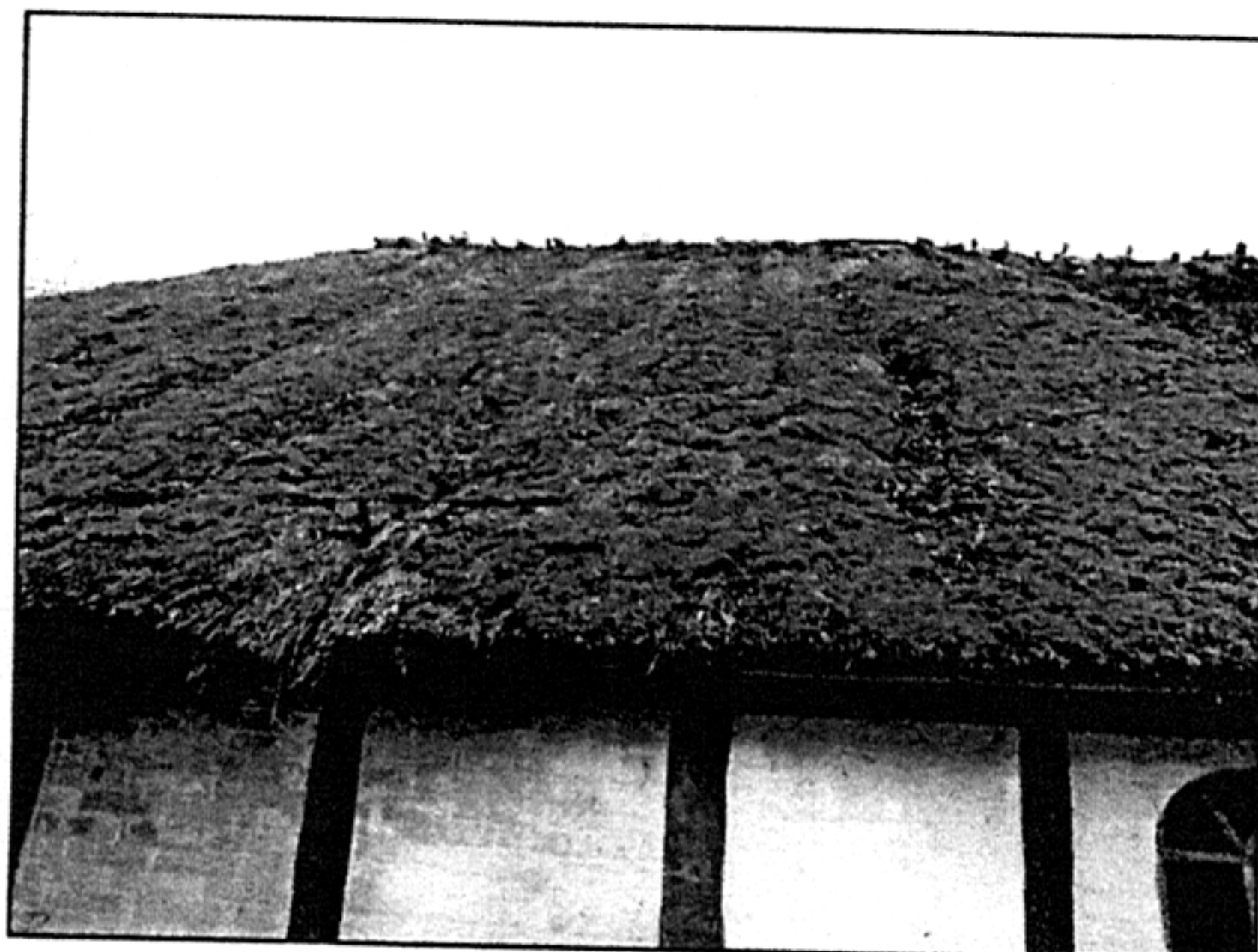
Indvendigt er der behov for renovering og imprægnering af loft efter svampeskade (forårsaget af utæt tag).

Værdier:

Bygningen fremstår som oprindeligt og udgør med sit indhold et væsentligt element til forståelse af livet på møllergården.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

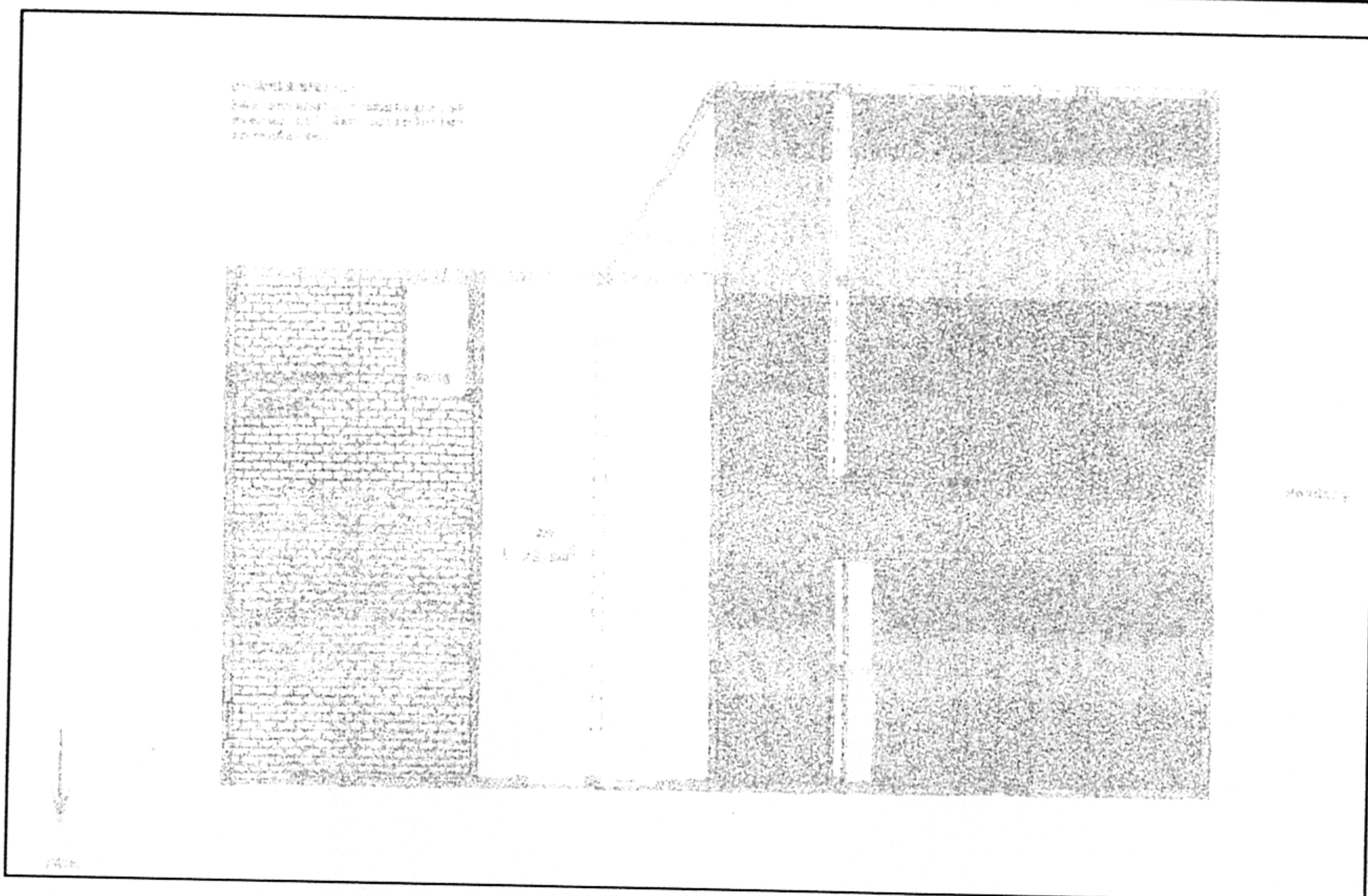

*Eksempler på
vedligeholdelses- og renoveringsbehov.*

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Plan af stald- og ladebygningen (ikke vist i mål).

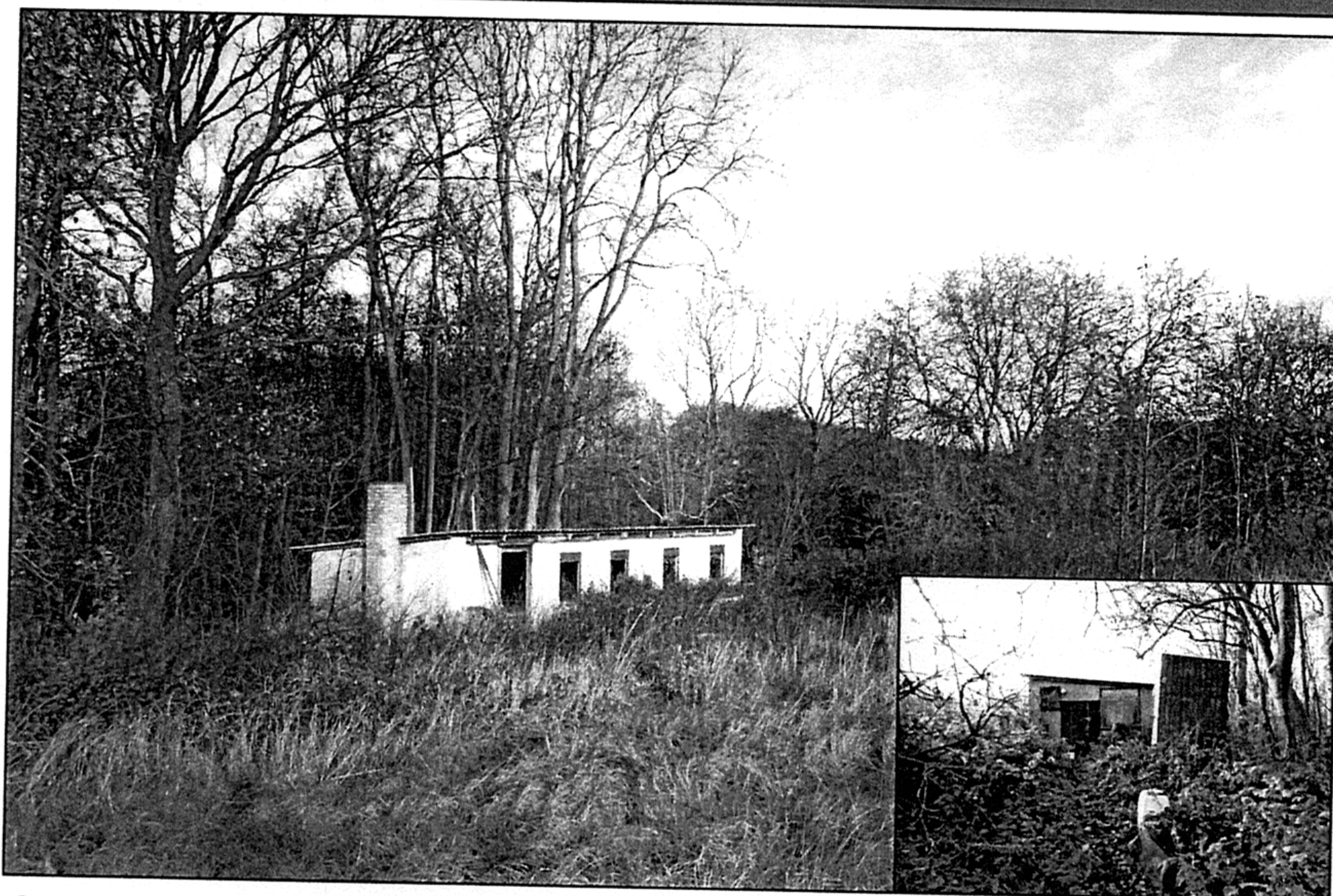
Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

Stald- og ladebygningen er i det væsentligste indrettet og møbleret som oprindeligt. Den er indrettet som "museum" - lige som vandmøllen.

Udover de andetsteds omtalte behov for reoveringsarbejder, er der intet ønske om ændringer eller tilføjelser - bortset fra el-installation til brug for bl.a. vedligeholdelsesarbejder o.l..

Smedeskuret: - ligger vest for Vandmøllen og Stalden - set fra sydvest (se luftfoto på s. 25).

Smedeskuret:

Skurets oprindelige formål og brug på møllergården er uvist, men det kan have været et skur til fiskegrej og måske en båd?

Bygningen blev i 1980-erne renoveret som værested for de folk, der dengang arbejdede på møllergårdens renovering. Siden har Nicolai Madsen - den tidligere ejer, som fortsat beboer stuehuset, haft en smedje indrettet i husets søndre del, og i øvrigt benyttet huset som udhus med blandet indhold.

Tilstand og behov:

Bygningens tilstand må betragtes som middelmådig. Hvis ikke bygningen har kulturhistoriske eller anden anvendelsesrelateret forhold til møllergården burde det principielt fjernes, men den kan dog have nogen praktisk betydning for stedets drift.

Værdier:

Bygningen er uden værdi for stedet i kulturhistorisk sammenhæng. Bygningen ligger dog på et lidt afsides sted og er ikke på nogen måde til gene for de autentiske oplevelse af møllergården.

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

Det kan være relevant at inddrage bygningen - den eksisterende eller en ny, tilsvarende - i et nyt bygningskompleks, der kan imødekomme nuværende og fremtidige behov på stedet. Se mere herom i de følgende afsnit.

Andre bygninger:

Toiletskur:

Et interimistisk blikstur med toilet og håndvask er opsat mellem stalden og vandmøllen. Skuret er opsat af praktiske og nødvendige årsager - til brug støtteforeningens medlemmer og for stedets besøgende. Det bør på alle måder forsøges fjernet og erstattet med andre / alternative muligheder.

Strygehus: (omtrent i forgrunden nederst t.h. på billedet t.h.)

Kun bygningens fundamenter er fragmentarisk bevaret.

Såfremt man valgte at genopføre denne bygning, kunne den være af kulturhistorisk interesse. Bygningen skønnes at være blevet opført engang omkr. 1900 (?).

Omgivelserne:

Vibæk Møllerne og gård - set fra vest. I forgrunden er Mølledammen - med græssende køer på engen nord for gården og markerne mod nordøst.

Havearealerne:

Gårdens havearealer ligger dels syd for stuehuset og stalden, hvor der fandtes urte- og grønsagshave, prydhave, frugttræer og buske, og dels på gårdspladsen mellem stuehus og udhus, hvor der er et stykke jord mod øst med urter og grønsager - formodentlig benyttet af folkene i aftægtsboligen i stuehusets østre ende.

Tilstand og behov:

Havearealerne udnyttes nu kun minimalt - til dyrkning af grønsager, og prydhaven er ikke blevet passet i årtier. Hegnet omkring haven mod syd er voldsomt opvokset, men man aner stadig detaljer i dens form - bl.a. omkring en mindre bæk-plads i hegnet mod syd. Uddynding af de største og mest forvoksede træer, buske og hegn kunne være ønskelig.

Værdier:

Havernes tilstedeværelse er vigtig for anlægget som helhed.

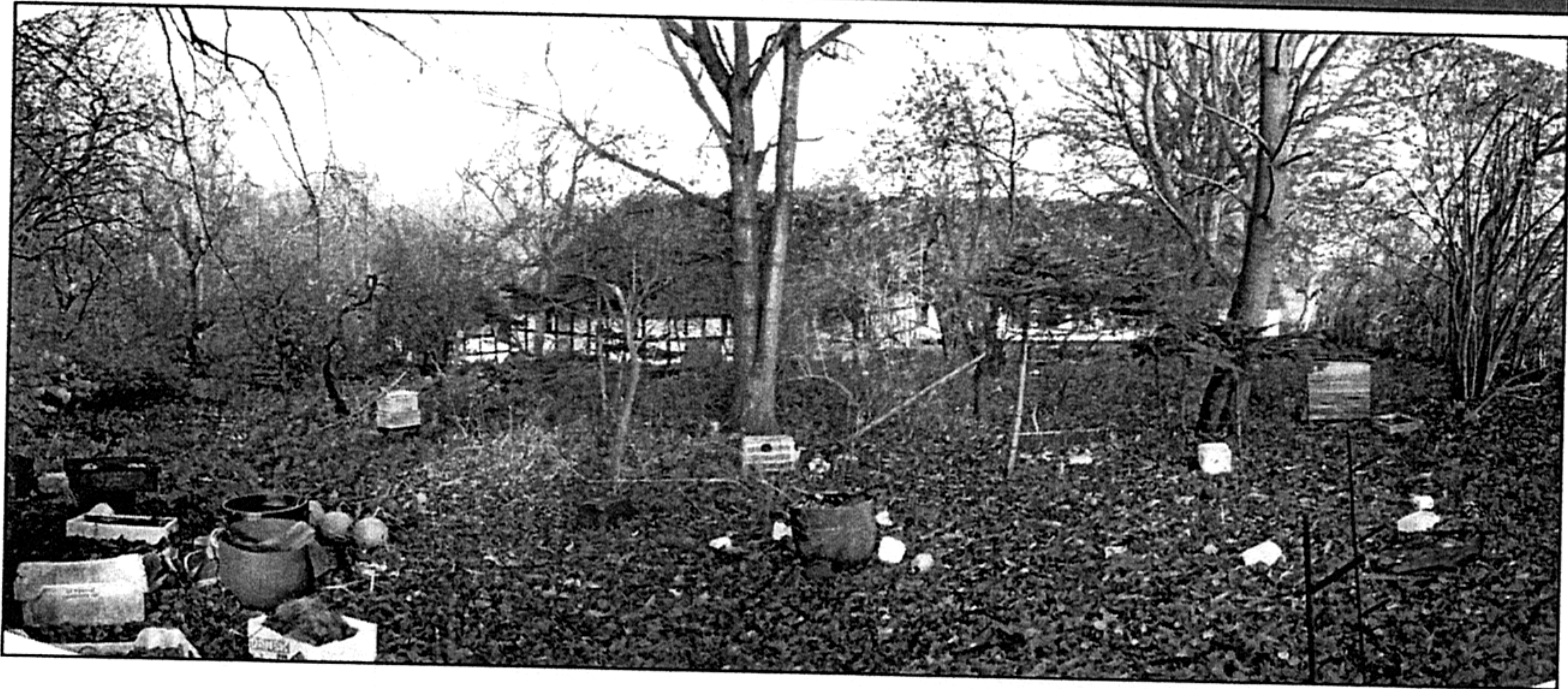
Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

En mere eller mindre genskabelse af den oprindelige haveplan synes mulig - selv om mange af de oprindelige træer m.m. vil være så gamle, at de evt. må erstattes med nye.

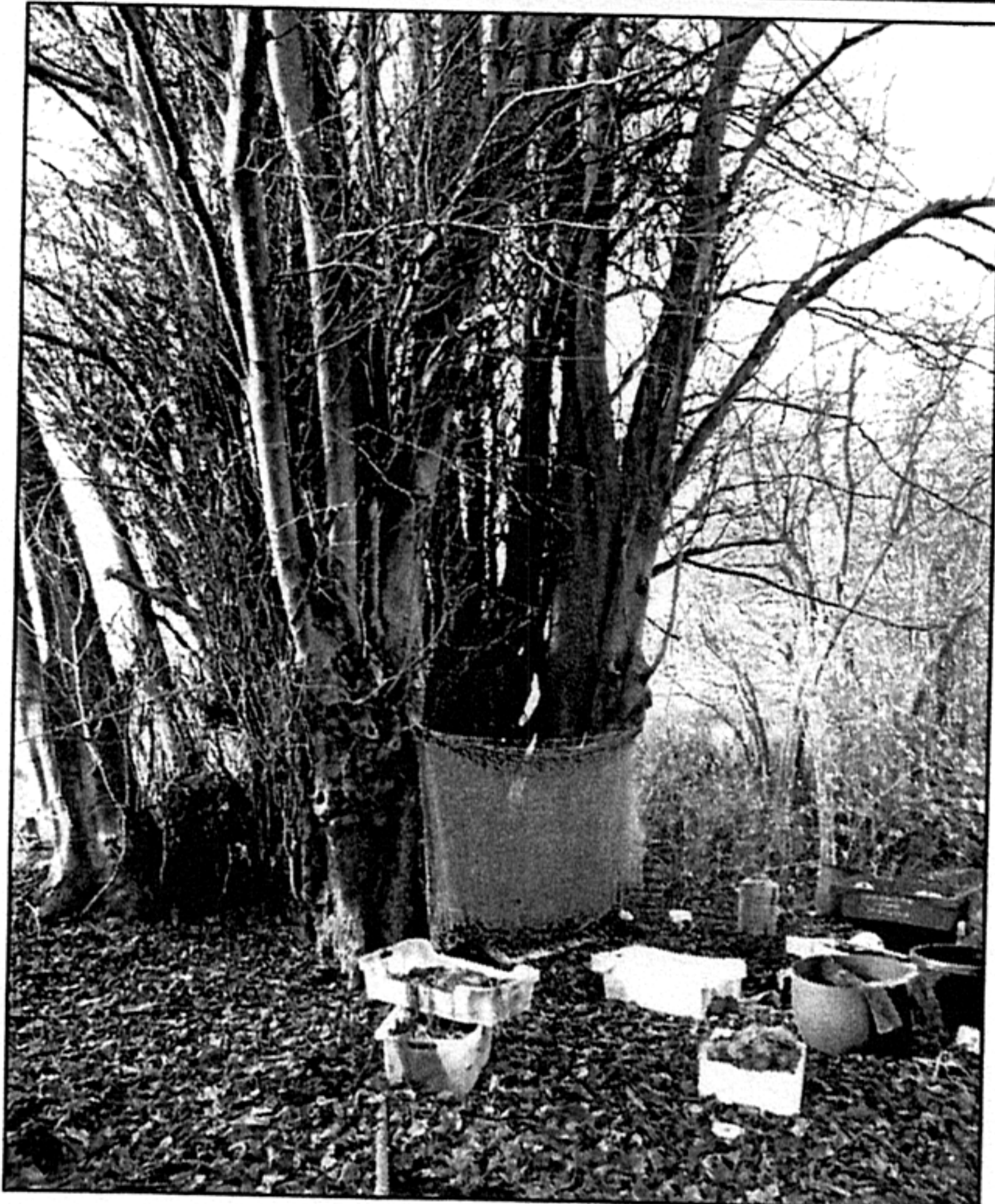
På længere sigt burde disse anlæg genetableres og drives i samme omfang som oprindeligt - da de var vigtige elementer i møllergårdens drift. Forudsætningerne for dette er dog den frivillige indsats, som måtte tillægges støtteforeningen.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Haverne - syd for stuehus og stald (herover og t.v.)

Kålhaven mellem stuehus og udhus (herunder).

Mange veje mødes på møllergårdens stejle og kuperede terræn - her set fra syd.

Gårdsplads, veje og stier:

Tilstand og behov:

Alle brolagte gårdspladser og nærmeste veje er intakte med oprindelige materialer - pigsten og grus.

Som helhed er de i rimelig god stand, men visse arbejder kunne være ønskelige:
- opretning af pigstensbelægninger, hvor disse er markant mærkede af uheldig og belastende trafik, men med mindst mulige ændringer.

Værdier:

Pladser og veje/stier er som helhed vigtige for anlægget. Derfor må der i særlig grad lægges vægt på, at disse vedligeholdes og evt. reetableres på en sådan måde, at de tilgode-ser de kulturhistoriske interesser,

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

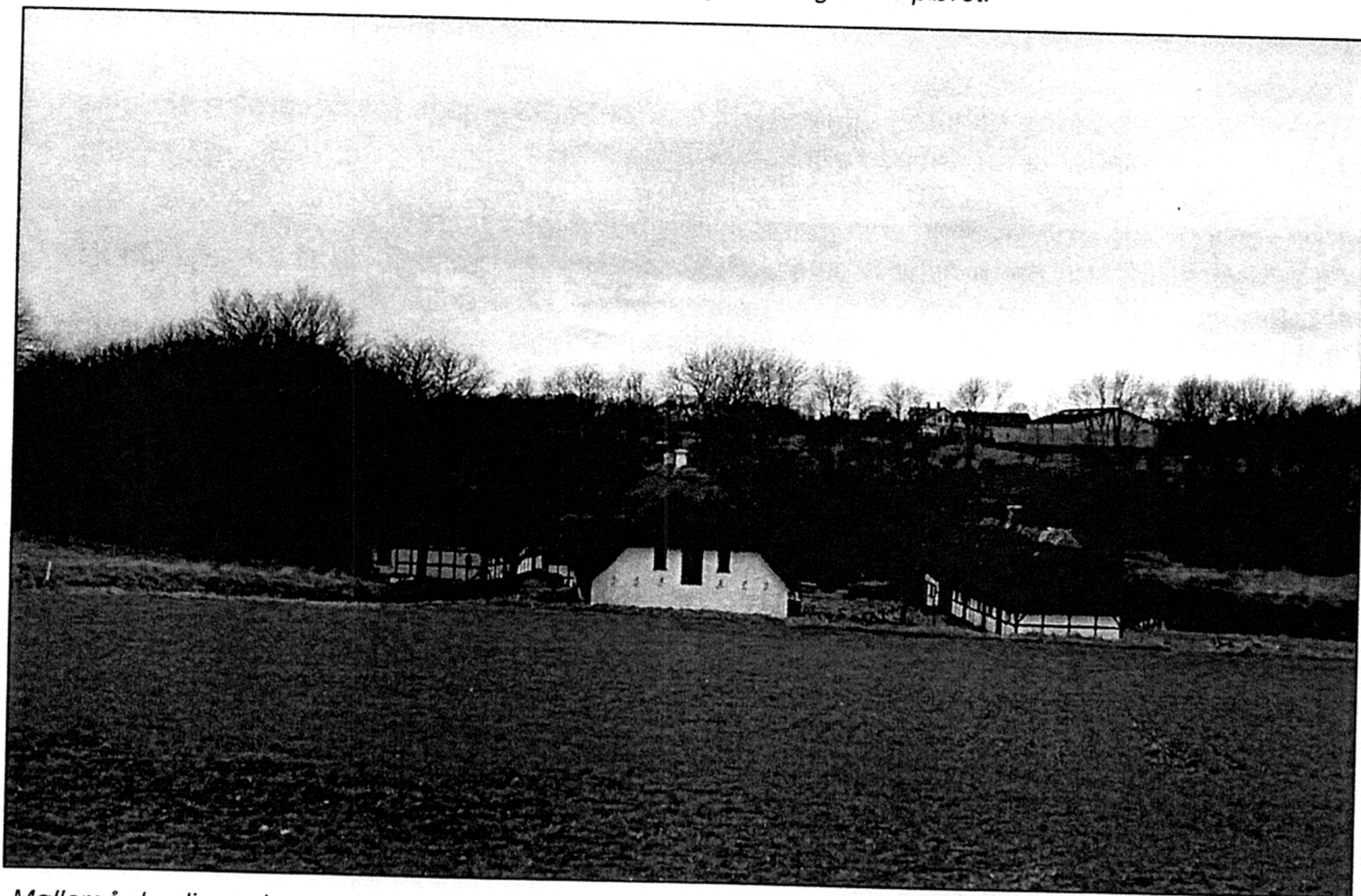
Hele området indbyder til at "gå på opdagelse", og det kan overvejes at etablere små stier rund i området - langs vandløb, mølledam, hegn og i haven. Hvor det er muligt, bør så-danne anlægges med behørigt hensyn til til såvel det bestående landskab som gangbe-sværede - især på områder med stejle, og til tider "plørede" veje.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Vejen Vibæk Mølle går gennem Møllergården. Her - meget passende for området - som grusvej med midterrabat. Vejen forbi vandmøllen er snæver og stejl - og til tider ganske pløret.

Møllergården ligger lavt ved Vibækken - omgivet af højtliggende og stejle marker - her set fra øst.

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Et pænt udsnit af markerne omkring Vibæk Møllergård (som gemmer sig i lavningen t.h. for det hvide smedskur i baggrunden). Vindmøllen knejser - naturligt nok - på stedets højeste punkt.

Marker:

Tilstand og behov:

De tilhørende marker omkring gården drives som landbrugsjord - dels i forpagtning (?) og dels af Vibæk Mølles Støtteforening.

Da der i dag således tages vare på dyrkning / vedligeholdelse af de omliggende marker, er der ingen grund til her og nu at ændre på dette.

Værdier:

Markerne / friarealerne omkring møllergården er generelt vigtige for bevarelse af helheden. Og ikke mindst at de drives som landbrugsarealer.

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

På længere sigt kan der måske arbejdes med en egentlig omlægning af driften, således at denne på flere måder svarer til forholdene i f.eks. 1800-tallet. En måske mere "autentisk" måde at arbejde med jordbruget i gamle dage - evt. i samarbejde med andre landbrugs- eller lokalmuseer - kunne måske medføre en større publikumsinteresse?

Mølledam og vandløb:

Tilstand og behov:

Alle vandløb - herunder til- og fraløb til mølledammen - er intakte og blev renoverede og oprensede i 1993 af det daværende Sønderjyllands Amt som naturgenopretningsprojekt. Der blev endvidere etableret en fisketrappe ved åens hovedløb.

Der må dog anses behov for visse arbejder - fortrinsvis som løbende opgaver:

- reparation / fornyelse af stigsbord,
- beskæring af bevoksninger langs vandløbenes og dammens sider,
- oprensning af vandløb for sand, slam og nedfalden løv m.m..

Statusrapport: - tilstand og behov - værdier og muligheder

Luftfoto af området omkring Vibæk Mølle. Indsatte foto: - fisketrappen ved hovedløbet under vejen og et kig mod nord - med stibordet vej vejunderløbet mod malekarm og vandhjul.

Værdier:

Mølledammen og dennes funktion er vigtig for at kunne drive vandmøllen.

Muligheder: - reetableringer/ombygninger, forandringer, nye muligheder.

Mølledam og vandløb er allerede i forbindelse med de tidligere renoveringer blevet gen-etableret, og der synes her ikke behov for yderligere tiltag - bortset fra den løbrende vedligeholdelse.

Fonden Vibæk Mølle & Støtteforeningen:

Aktiviteter og værdier

Nuværende aktiviteter og værdier:

Fonden Vibæk Møllens praktiske indsats har - i form af deltagelse af den tilknyttede Støtteforening - hidtil fortrinsvis været begrænset til "det absolut nødvendige" så som græsklipning, renholdelse o.l.. Støtteforeningen har dog desuden i en årrække været meget aktive i bestræbelserne på at skaffe midler til opsætning af møllehat og aksel på vindmøllen, hvilket måske i nogen grad har holdt blikket - og arbejdskraften - borte fra de øvrige bygninger og deres vedligeholdelsesbehov.

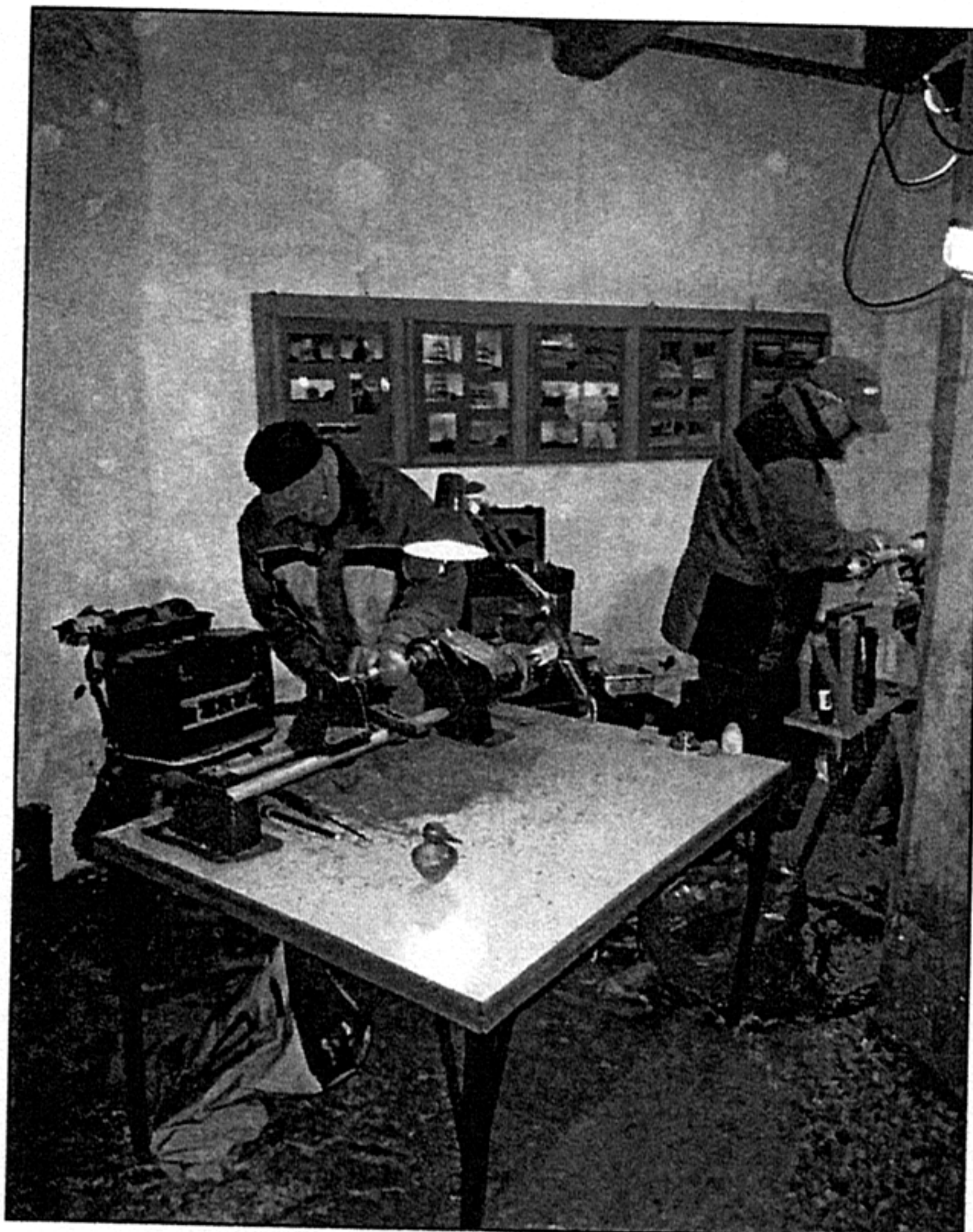
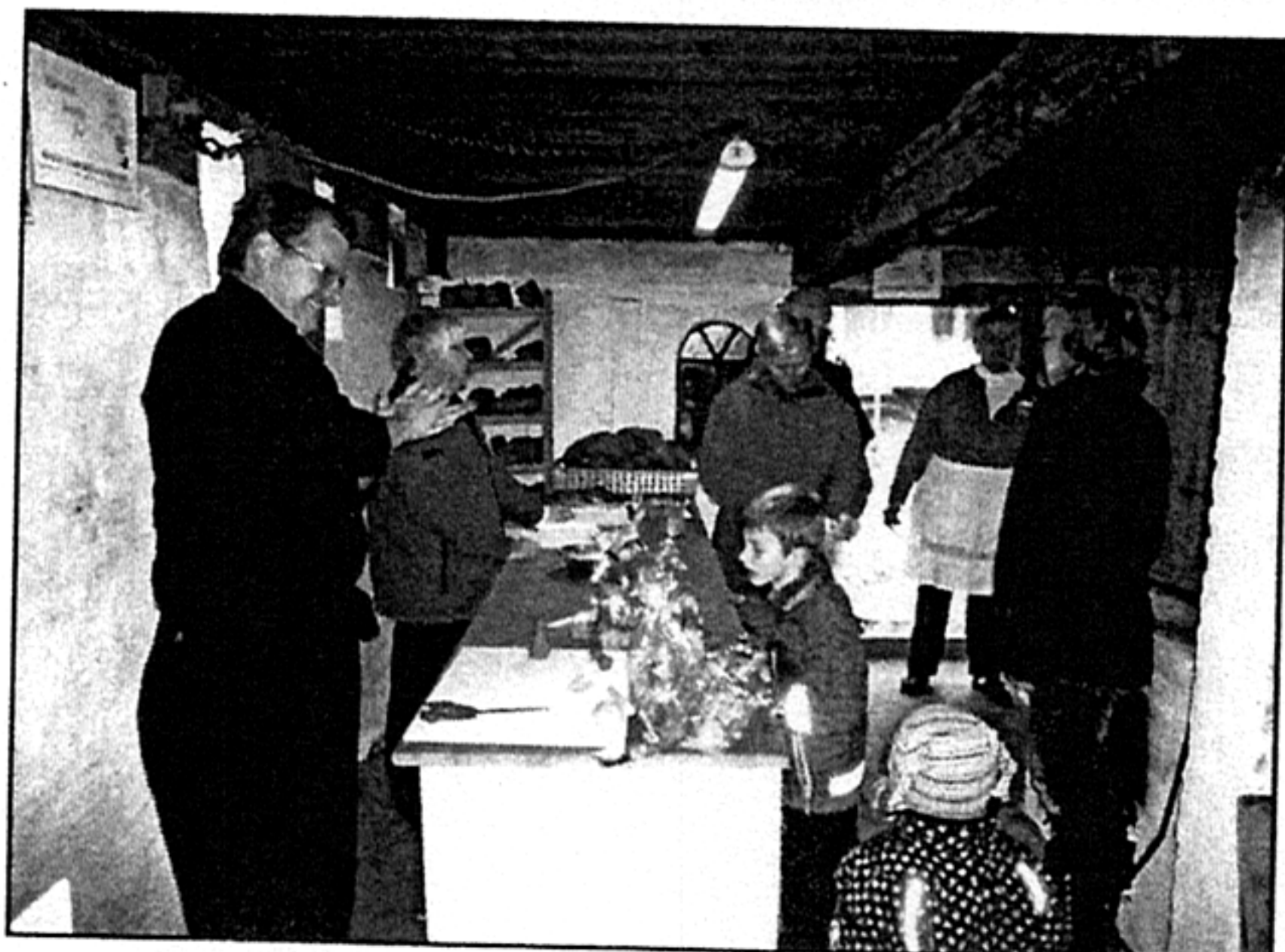
Der har hidtil været afholdt fire årlige arrangementer af to dages varighed - arrangeret af Støtteforeningen. Arrangementernes formål har bl.a. været at samle penge ind til genopbygning af vindmøllen. Der udover holdes møllen åben for besøgende alle dage i juni, juli og august.

Aktivitetdagene er efterhånden blevet en kendt, tilbagevendende begivenhed, der bringer mange besøgende til møllen. Således er disse aktiviteter med til at øge både opmærksomhed og interesse omkring stedet og dets historie og derved også det at sikre dets fremtidige bevarelse.

Der er ingen tvivl om, at Vibæk Mølle har en aktiv støtteforening med mange ildsjæle, som er uundværlig for stedet og dets fremtidige bevaring og muligheder.

Der slæbes, der vises frem, der demonstreres - alt samme af ildsjælene på Vibæk Mølle.

Forandringer og muligheder

Pleje af fællesskabet - ildsjælene:

Bygningerne på Vibæk Mølle er egentlig intet i sig selv - udover selvfølgelig uvurderlige, og måske lidt "romantiske" kulturminde? Det er livet og fornemmelsen af det liv, der engang har været her, der har betydning for den besøgende. Dette liv vil ikke kunne være tilstede, hvis ikke der er en gruppe mennesker - eller ildsjæle, der gør noget ved det.

For at ildsjæle skal samles og trives, må der først og fremmest være en sag eller et projekt, der kan arbejdes for. Den er der i form af stedet Vibæk Mølle. Dernæst skal der kunne ses muligheder og en fremtid. Også disse synes at være til stede, så alle muligheder synes altså at være der for et godt "projekt".

Men for på længere sigt at holde sammen på ildsjælene - og dermed muligheden for at tilbyde besøgende en stor oplevelse - må der også tænkes på ildsjælernes trivsel - både når det er sjovt og når det er surt.

En måde at vedligeholde denne trivsel kunne være at lave planlagte, interne aktiviteter. Det kan være lige fra skemalagte "arbejdsdage" med såvel forpligtigende som uforpligtigende arbejder på "Møllen", til mere fornøjelige oplevelser som f.eks. gennemførelse af fællesarrangementer eller udflugter for støtteforeningens medlemmer. Det er vigtigt at alle føler sig velkommen, og at der er brug for én - uanset på hvilket niveau, man ønsker eller kan deltage.

Udbygning af samarbejdet med kolleger og Museet på Sønderborg Slot:

For at stedet Vibæk Mølle kan udvikle sig - lad os sige "i den rigtige retning", er det også vigtigt, at de mennesker, der finder sammen her - i såvel Fonden som i støtteforeningen - finder et fællesskab uden for Møllen for derved fortsat at kunne inspireres, træffe kolleger, få hjælp, få gode råd - ja i det hele taget få mulighed for at skabe et netværk, som kan give "skulderklap".

Helt konkret tænkes der her på samarbejde med andre kolleger på hjemstavns museer eller lignende i området - f.eks. Jollmands Gaard og Elstrup Mølle, men ikke mindst Museum Sønderjylland - Museet på Sønderborg Slot, der evt. kunne engageres som "tovholder" for alle områdets lokalmuseer på linje med f.eks. Cathrinesminde Teglværk?

Et samarbejde med andre kolleger og den etablerede museumsverden ville bl.a. betyde anledning til inspirerende drøftelse af fælles behov, ønsker og muligheder inden for områder som f.eks. faglig baggrundsviden og formidling m.m..

Et samarbejde give mulighed for:

- at øge det faglige og sociale netværk
- at etablere fælles arrangementer og aktiviteter med kolleger
- at lave fælles markedsføring
- at fokusere på formidlingen til skoler og turister - med undervisningstilbud, aktivitetstilbud, aktive oplevelser og arrangementer m.m.
- og måske at skaffe de fornødne midler til nye aktiviteter og ønskede udvidelser ?

Bygninger og indhold: - mere fokus på "Museet - Vibæk Mølle"

Vibæk Mølle - et oplevelsescenter:

"et godt tilbud":

Som generelle råd skal her fremdrages nogle områder, som kan have betydning for Vibæk Møllens fremtid som et værdifuldt, kulturhistorisk oplevelsessted på linje med mange af landets øvrige kulturcentre, hvor "edutainment" = uddannelsesunderholdning er et nøgleord i tråd med tidens ønsker om og behov for bl.a. at bevare vores fælles kulturarv på en oplevelses- og lærerig måde.

- autentitet:

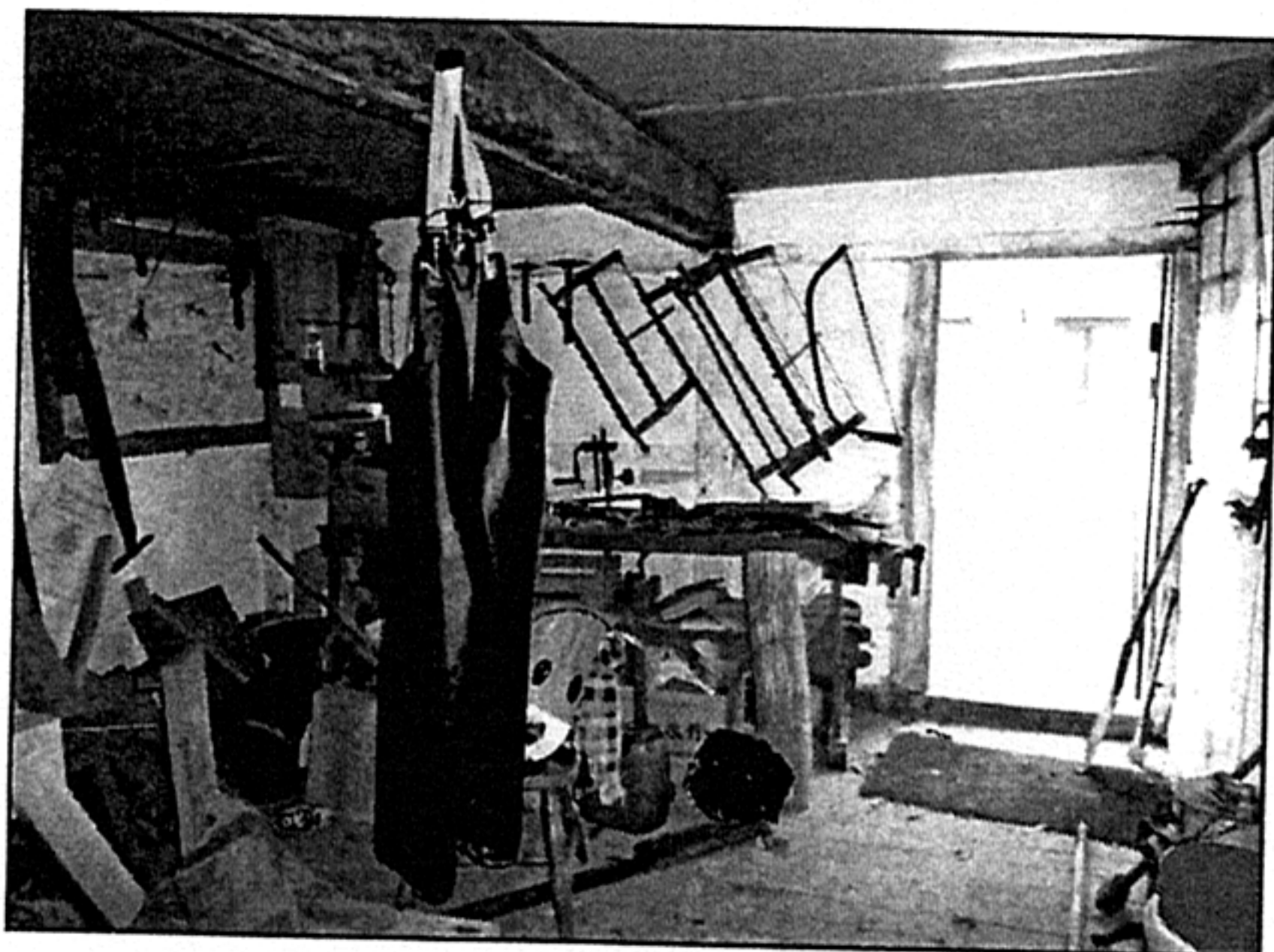
For det første bør man i den størst mulig udstrækning tilstræbe at fremvise bygninger og interiør så autentiske som overhovedet muligt - altså uden fremmedelementer for den tid, stedet ønsker at repræsentere.

- udstilling:

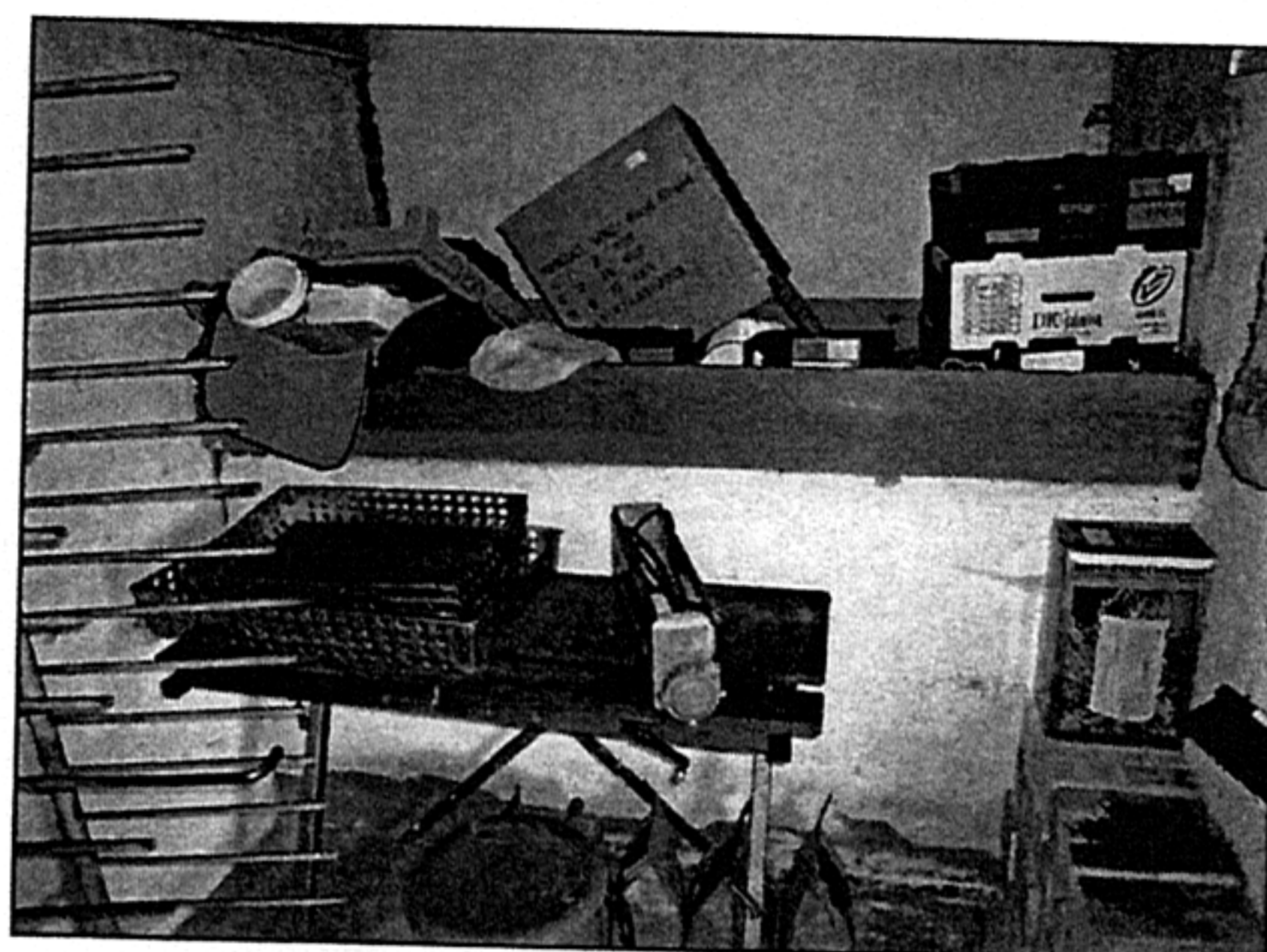
Egentlige udstillinger - f.eks. samlinger af flere eksemplarer af samme type genstande - bør så vidt muligt foregå på særlige "udstillingsområder" - ikke i de autentisk skabte miljøer og rum. Egentlige udstillinger kan f.eks. etableres i udhuslængens tidligere svinestald, der i dag ikke er indrettet "autentisk", eller i vindmøllen, der på de ikke indrettede etager kan rumme en del udstillingsmateriale.

- genstandsindsamling:

Det må således også være Fonden Vibæk Møllens opgave - i samarbejde med f.eks. de øvrige lokalmuseer og Museet på Sønderborg Slot - at begrænse tilgangen af genstande til et minimum og til genstande, der alene har relation til stedet Vibæk Mølle eller lokalområdet. Det er vigtigt, at den besøgende ikke "overvældes" af genstande og derved mister overblikket og forståelsen for den autentiske virkelighed, man forsøger at præsentere. Samlinger i større udstrækning kan være fine, men lad dem forblive sådanne og hvor de forventes - ikke på "spisebordet". Det skal dog samtidigt indrømmes, at der på et sted som Vibæk Mølle godt må være en vis stemning af "tæthed" i samlingerne - men dog stadig med omtanke. Folk skal stadig kunne erindre, at de har besøgt et lokalmuseum og ikke en "rodebutik".

"Find 5 fejl...!"

Bygninger og indhold: - mere fokus på "Museet - Vibæk Mølle"

- formidlingsform:

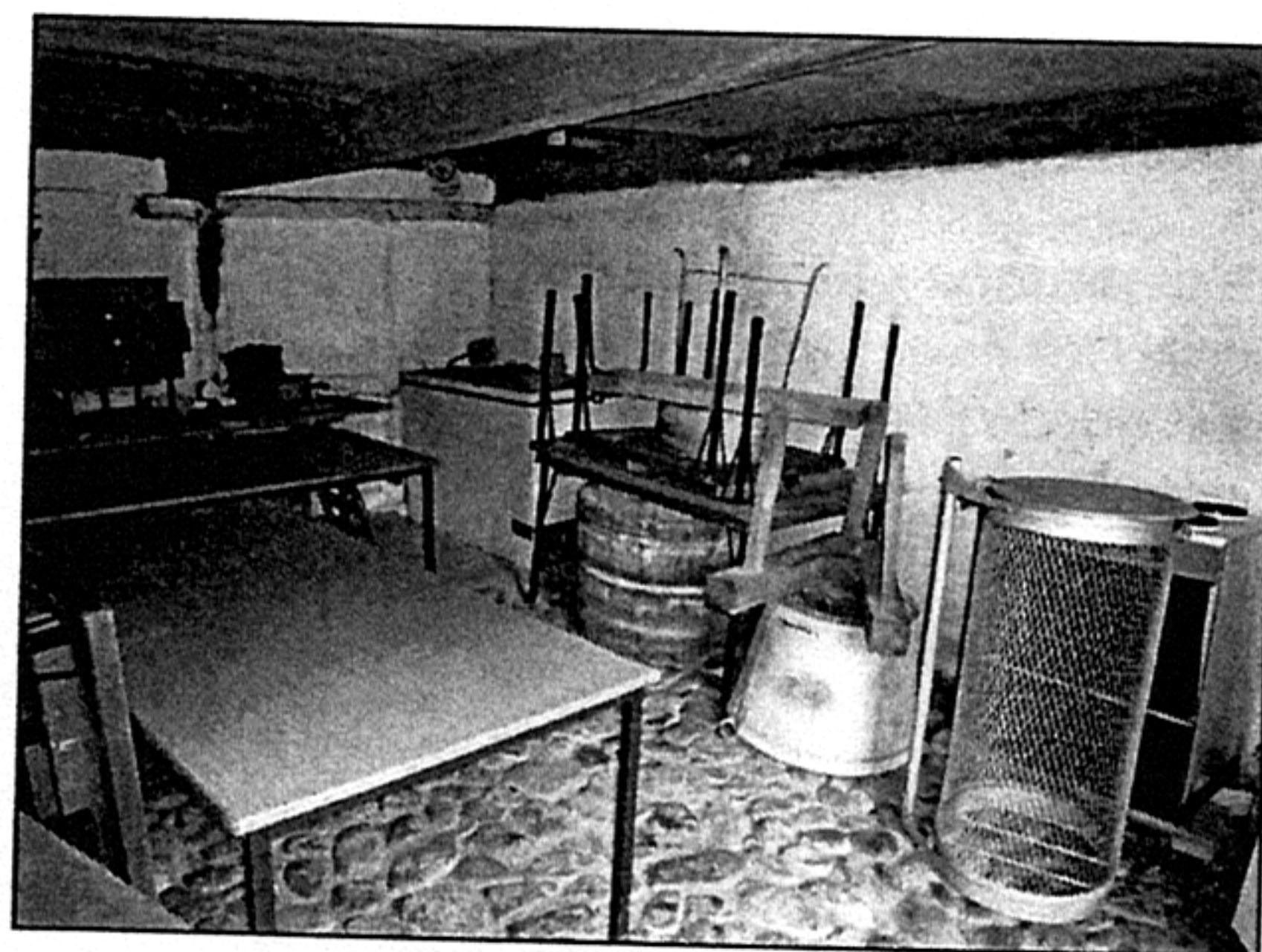
I dag er Vibæk Mølle åben for besøgende hele sæsonen, men almindeligvis ubemandet. Derfor er det vigtigt, at der er "logik" i udstillingerne og formidlingen af disse.

På længere sigt bør dog tilstræbes tilstedeværelse af en kustode / "billetsælger" eller vejleder i så store dele af åbningstiden som muligt. Ikke mindst da der ved nye aktivitetstiltag vil kunne forventes et langt større besøgstal, hvoraf mange vil stille større krav til besøget / oplevelsen.

Til formidlingen hører også, at der - i et muligt omfang - gives de besøgende mulighed for aktivt at deltage i "besøgsoplevelsen", således at forstå, at der bør være mulighed for selv at prøve noget - som f.eks. at være med til at male korn til mel, at bile en møllesten o.s.v.. Gerne aktiviteter alle kan være med til.

Vibæk Mølle skal være et lokalmuseum, hvor man virkelig kommer for at opleve - og lærer - noget. Dertil hører selvfølgelig også, at man kan få en god snak, slappe af og få lidt at drikke og spise - i caféen / museumskiosken.

Og hvordan kan det ske? - Flere idéer og gode råd i det følgende...

At opbevare, udstille og vise frem kan være en vanskelig kunst...!

Men mon ikke det kan være lige så svært at være den oplevelsessøgende betragter...!

"Bi-gården" ...?

Vibæk Mølle i dag - bygninger og omgivelser:

Som nævnt i det foregående, bør der ske en vis række af akutte vedligeholdelsesarbejder, lige som der bør sikres en løbende vedligeholdelse - gerne ud fra en nærmere fastsat plan, som f.eks. den der er skitseret sidst i denne rapport.

Der er endvidere nævnt en række tiltag i form af egentlige renoverings og/eller ombygningsarbejder, der skal sikre, at alle bygninger til fulde kan indgå som en del af formidlingen af det samlede anlæg.

Alle disse arbejder vil imidlertid kun være tilstrækkelige til at sikre anlæggets fremtidige drift og virke på kort sigt. Men hvad så....?

"Bi-gården"- stedet med nye muligheder:

Den optimale løsning vil være at etablere en ny bygning, der kan rumme - ikke bare nødvendige publikumsfaciliteter som f.eks. toiletter, men også forsamlings- og møderum, depot for redskaber og rekvisitter (som jo er så nødvendige for de tilbagevendende markeder), værksted til forefaldende arbejder og ikke mindst et "værested" for støtteforeningens aktive medlemmer. Disse ildsjæle er vel nok stedets vigtigste og "ubetalelige" resurser. Uden dem vil det ikke være muligt at sikre en fornuftig bevaring og formidling af stedet fremover.

På plan og visualiseringsfoto over området på næste side er skitseret en mulighed for anbringelse af en sådan bygning på ca. 220 m² - jeg vil tillade mig at kalde den "Bi-gården" (- dels er det "bi"-gården / gården "ved siden af", og dels har der her senest stået en række bistader...).

Sammen med det eksisterende skur med smedje, på hvilket der kunne ske visse ændringer / forbedringer, vil der her kunne etableres et "fri-område" hvor de opgaver, der måtte være ønskelige og nødvendige for mølleranlæggets opretholdelse og drift, men ikke havde en "autentisk" karakter, kunne udføres. Det kunne f.eks. være:

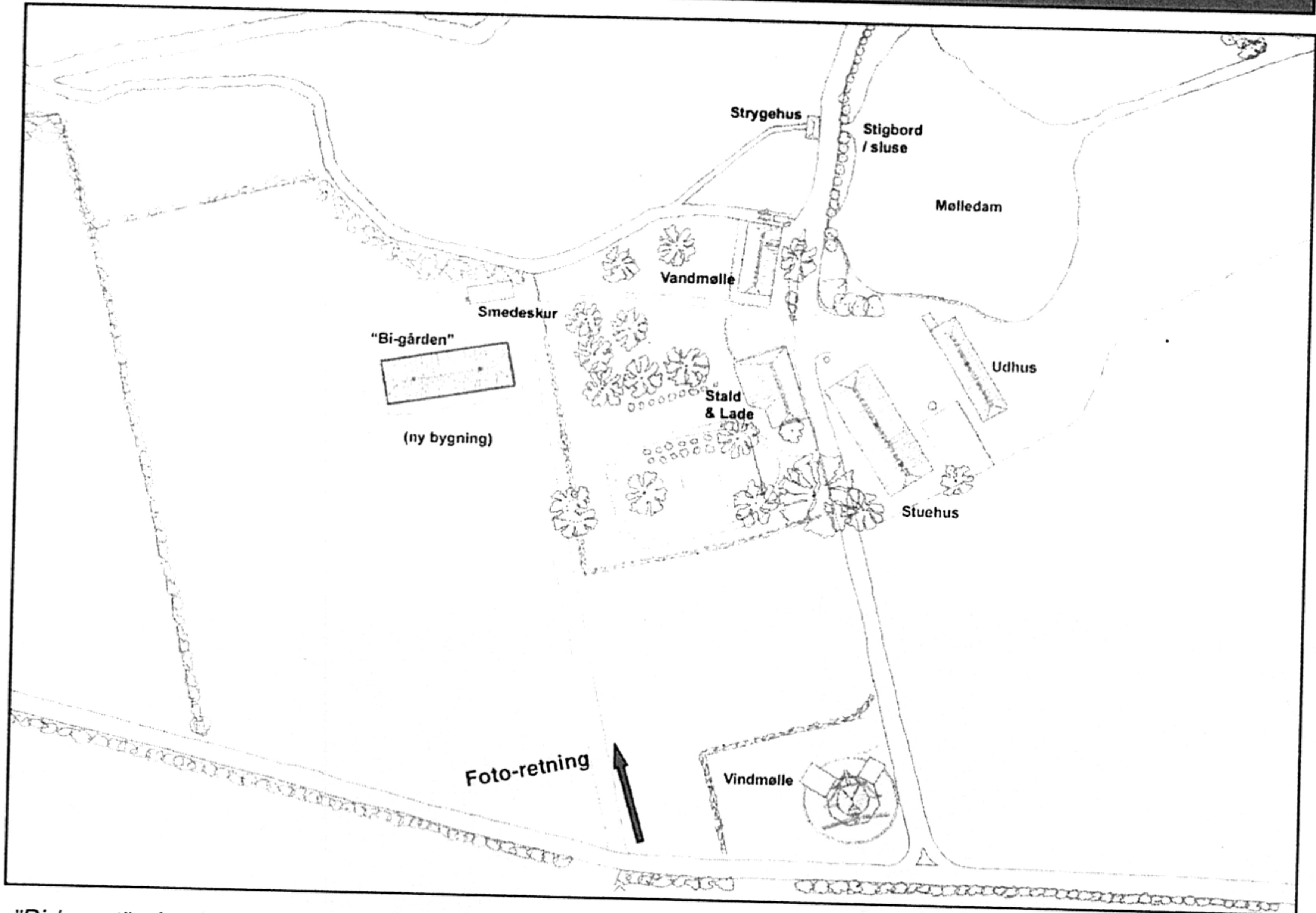
- toiletfaciliteter - for både publikum og de frivillige
- deponering af redskaber, rekvisitter o.l.
- forsamlings- og mødelokale
- værksted til varetagelse af forefaldende arbejder
- og ikke mindst: - et "værested" for støtteforeningens medlemmer.

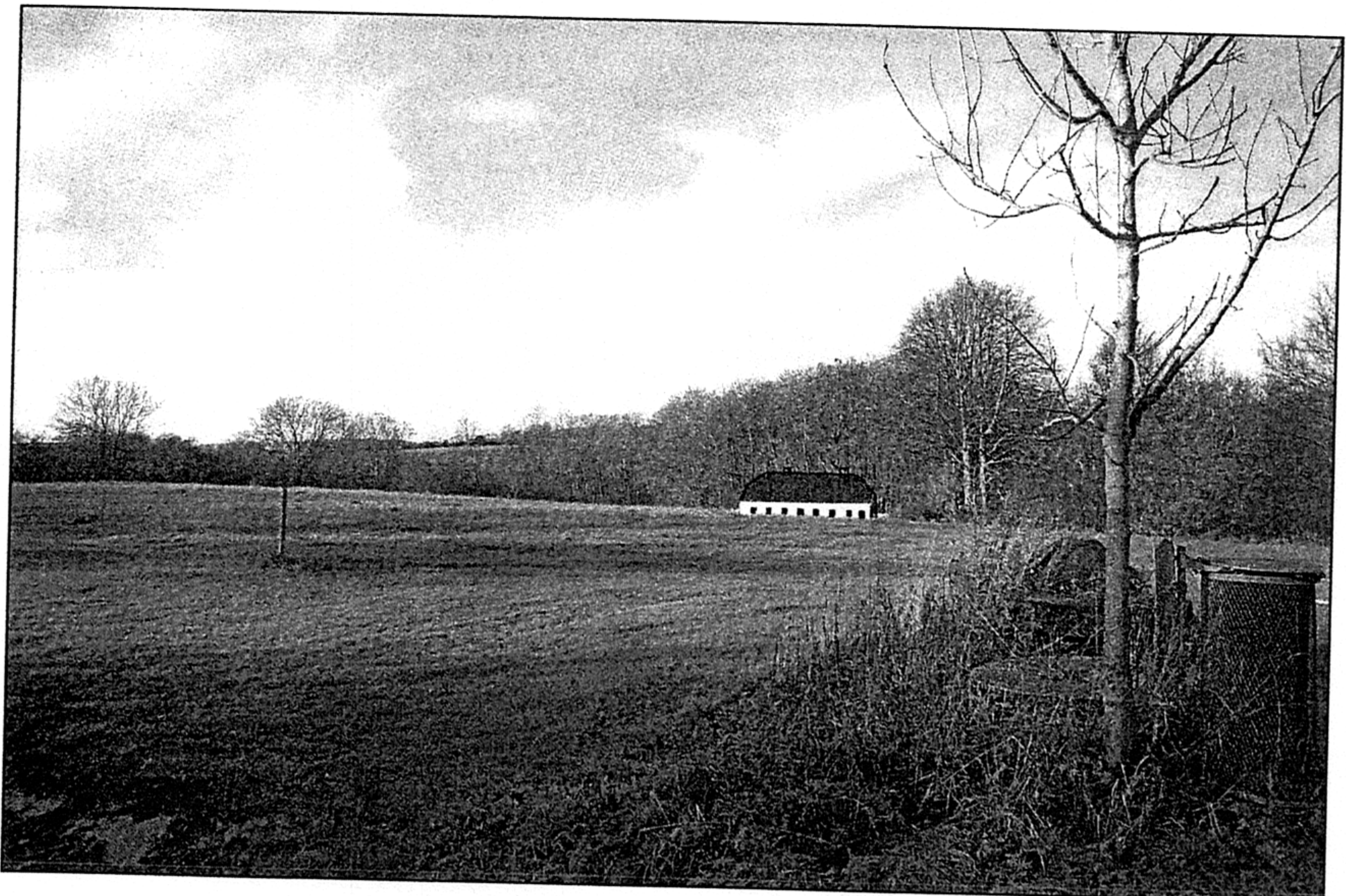
"Samlingsstund" på en af de mange arbejdsdage på Jollmands Gaard i Holm. Dem er der 52 af om året.

Vibæk Mølle: - ændrede behov - og nye muligheder

"Bi-huset" - forslag indtegnet på plan (herover) - og på situationsfoto (herunder).

Handlings- og økonomiplan

- en handlingsplan:

Uden en handlingsplan vil et projekt hurtigt ebbe ud i kaos eller ingenting. Alle kan sikkert se et behov, men få har nok svært ved at se et hvorledes målene faktisk nås. For Vibæk Mølles vedkommende er det jo ikke bare et spørgsmål om at bygningerne skal holdes ved lige og evt. renoveres/ombygges, men hvordan der her kan skabes et liv og en mening for fremtiden til glæde for den enkelte, lokalsamfundet og almenheden i øvrigt. Forhåbentlig kan denne rapport og skitserede handlingsplan hjælpe med til dette.

- de store arbejder

På side 34 og 35 er der skitseret en plan over nødvendige og ønskelige arbejder:

- hvad de forventes at koste - hvem der bør udfører dem - og hvornår de bør udføres - eller kunne tænkes udført.

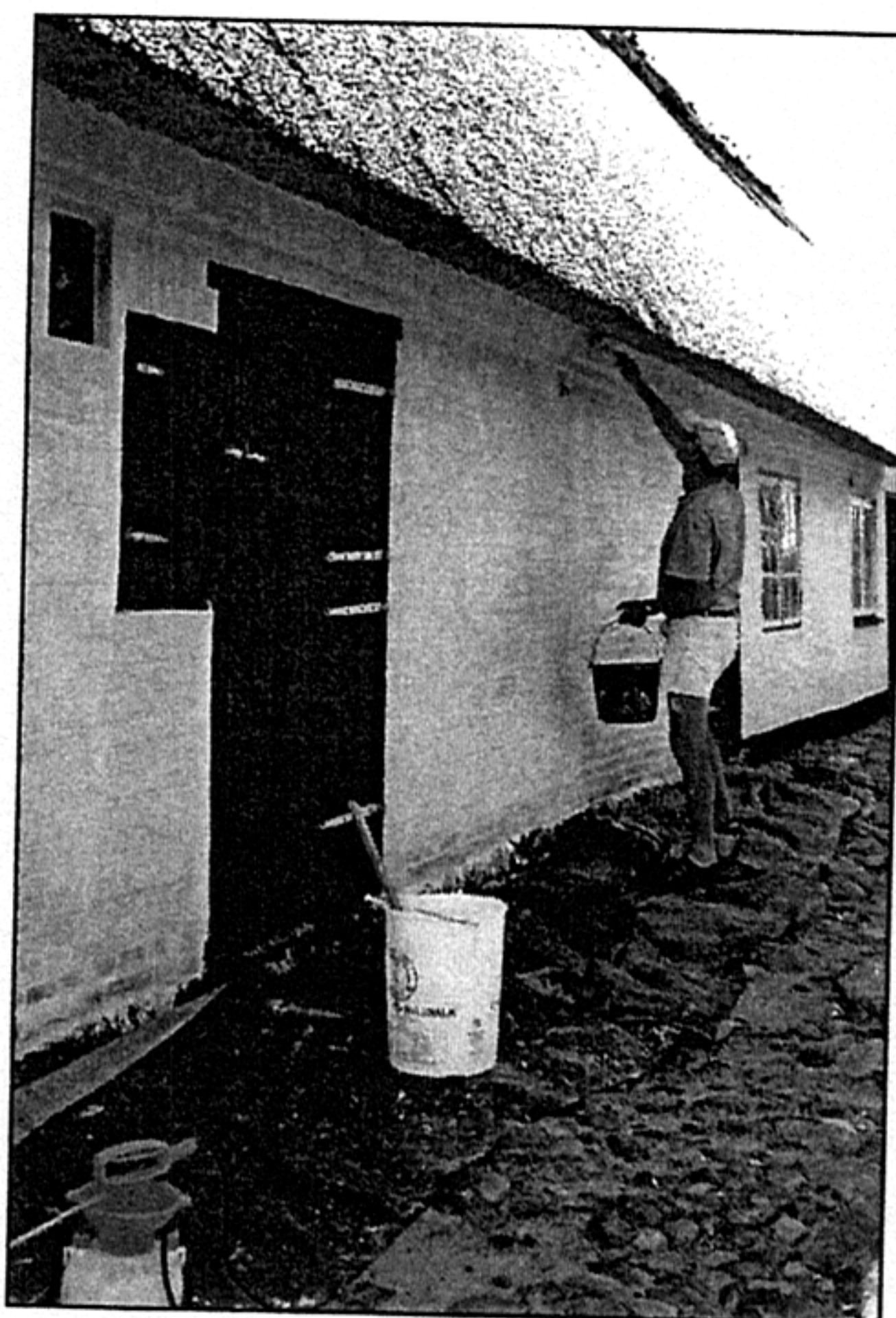
- de tilbagevendende arbejder

Stort set alle bygninger og områder, beskrevet i denne rapport, har behov for almindelige vedligeholdelsesarbejder.

Til de almindelige vedligeholdelsesarbejder, som bør foretages jævnligt - hører:

- frilægning af bevoksning omkring bygninger, herunder vedligeholdelse/opretning af pigstensfortove, hvor sådanne findes,
- afrensning af begroner / alger på sokler og murflader,
- reparation af skadet murværk - udfaldene fuger, afskallet vandskuring o.l. samt kalkning,
- afrensning af bindingsværk - nogle steder findes måske behov for egentlige udlusninger
- maling af bindingsværk, porte og revledøre med "Alsisk" slamfarve (Falurödfärg)
- afrensning / slibning af døre og vinduer (malet med oliemaling), reparation af kitninger m.m. samt efterfølgende maling - med linoliemaling,
- reparation / vedligeholdelsesarbejder på stråtage - herunder omlægning af rygninger,
- reparation / evt. ommuring af skorstenspiber samt kalkning (evt. silikatmaling) af disse.

God arbejdslyst!

Konklusion - og anbefalinger

Ved den her værende gennemgang af ejendommen, må det konstateres, at især ejendommens bygninger givetvis ikke på længere sigt vil kunne klare den belastning, den nuværende driftsform og brug medfører. Dels har den løbende vedligeholdelse været mangelfuld og medført unødigt nedslidning, og dels har udnyttelsen og brugen af bygningerne været en unødigt belastning af bygningerne. Selv med en bedre vedligeholdelsesindsats, vil situationen - med en forventet øgning af både besøgende og brug, kun øge nedslidningen og belastningen.

Fonden og måske især støtteforeningen synes også at savne en mere klart defineret plan for fremtidige opgaver og målsætning.

Det må derfor stærkt tilrådes, at der for det første tages snarlige skridt til at udbedre de omtalte skader og forebyggelse mod yderligere forfald ved udarbejdelse og gennemførelse af en handlings- og arbejdsplan - på grundlag af indholdet i denne rapport.

Samtidig bør der arbejdes med muligheder for en mere skånsom - men også mere aktiv brug af hele møllergården og dens omgivelser.

Den nuværende belastning af bygningerne til f.eks. oplagsplads bør mindskes. Brugen af de enkelte rum bør tilpasses rummenes fysiske muligheder m.h.t. påvirkninger af varme og fugt (bl.a. i udhusbygningen) - som f.eks. foreslået i denne rapport.

Udnyttelsen af endnu ikke benyttede bygninger og rum bør i muligt omfang iværksættes (f.eks. i stuehuset og vindmøllen). Dels kan dette medføre en spredning og dermed mere hensynsfuld brug og udnyttelse af bygningerne, og dels vil det give mulighed for bedre og mere meningsfyldte udstillinger af genstande.

Ikke mindst vil det være gavnligt, om der kunne opføres en særlig bygning i gårdens nærhed, som ikke bare kunne forhindre uhensigtsmæssig og unødigt nedslidning af de gamle og fredede bygninger - og dermed give publikum flere muligheder og en bedre oplevelse, men også være til gavn og glæde for de folk, der i det daglige vil gøre en indsats for at holde livet på møllergården i gang. Et forslag hertil kunne være opførelse af "Bi-gården".

Et ikke mindre væsentligt grundlag for Vibæk Mølles fremtidige bevarelse er opretholdelsen af en aktiv støtteforening. Her kan det kun anbefales, at samarbejde med kolleger på andre, tilsvarende institutioner i området og det lokale museum på Sønderborg Slot oprettes og intensiveres.

John Kronborg Christensen
arkitekt m.a.a.